

ฐานข้อมูลประเพณีและศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำของชุมชนไทยทรงดำ
อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ผู้รับผิดชอบ

นางสาวกรวรรณ ทองสอน

คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุพรรณบุรี

ฐานข้อมูลประเพณีและศิลปวัฒนธรรม ไทยทรงดำ

การรวบรวมสืบสานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม ไทยทรงดำ ของชุมชนบ้านวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

1. ประวัติความเป็นมา

ดินแดนแคว้นสิบสองจุไท หรือสิบสอง เจ้าไท แผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของอารยชนเผ่าไท หรือไทดำ แผ่นดินของบรรพชนไทดำแต่ครั้งบรรพกาล จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ตั้งแต่ชนเผ่าไทดำ ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยในยุคของการตกเป็นอาณานิคมของอาณาจักรต่างๆ ในยุคนั้นแผ่นดินไท หรือแคว้นสิบสองจุไท เคยตกอยู่ในอารักขา ภายใต้การปกครองของ ราชอาณาจักรสยาม ในยุครัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือพระเจ้าตาก ชนเผ่าที่อยู่ในแคว้นสิบสองจุไทนั้นมีหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ไทดำ ไทแดง ไทขาว ข่า ส่า หรือมอญ เขมร เป็นต้น ไทดำนั้นว่าเป็นชนเผ่าที่มีจำนวนมากกว่าไทขาว หรือไทแดง และก็เป็นชนชั้นผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองปกครองชนหลายเผ่ามาทุกยุคทุกสมัย จวบจนกระทั่งถึงเสียเมือง เสียแผ่นดินให้แก่ ฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2432 ก็ยังคงเป็น ไทดำมาตลอด ไม่ว่า ไทดำ ไทแดง ไทขาว พวกเขาจะเรียกขานตัวเองสั้นๆ ว่า คนไตแผ่นดินสิบสองจุไท ในอดีตที่ผ่านมาเหมือนถูกสาป เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมานับพันปี สิบสองจุไท ต้องตกอยู่ภายใต้มหาอำนาจในยุคนั้นบางครั้งตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีน บางช่วงก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเวียดนาม และอาณาจักรหลวงพระบาง ในช่วงที่อาณาจักรเหล่านั้นเรืองอำนาจและได้เข้ามาครอบครอง สิบสองจุไท เป็นเมืองประเทศราช สิบสองจุไทจึงต้องจ่ายอม ส่งส่วยเครื่องบรรณาการให้กับอาณาจักรเหล่านั้นตลอดมา จนกระทั่งตกมาถึงยุคที่ ลางบางพระบางตกเป็นเมืองประเทศราชของ สยาม สิบสองจุไทจึงต้องตกมาเป็นเมืองในอารักขาของสยามโดยปริยาย และนี่คือสาเหตุ ที่บรรพบุรุษของเราเผ่าไทดำ หรือไททรงดำได้อพยพเข้ามาเป็นพลเมืองของ ประเทศสยามนับแต่รัชสมัย ของพระเจ้ากรุงธนบุรี การเข้ามาอยู่ในไทยของบรรพบุรุษไทยดำนั้นเรารู้จัก ได้ยินได้ฟังจากการบอกเล่าของบรรพบุรุษไทดำปู่ ย่า ตา ยาย เล่ากันต่อกันมา เพราะหลังจากนั้นมาจนถึงปัจจุบันนับแต่ถูกอพยพเข้ามาอยู่ในไทย รวมเวลานานนับได้ถึง 224 ปีมาแล้ว

สิบสองจุไท แผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของชนเผ่าไท หรือไทดำ (ไทยทรงดำ) ในอดีตนั้นถูกเรียกขานว่าเป็นดินแดนแห่งขุนเขาหมื่นยอด เพราะพื้นที่ทั้งหมดของแคว้นสิบสองจุไทนั้น 90% เป็นภูเขาน้อยใหญ่ สลับซับซ้อนสูงเสียดฟ้า ภูมิประเทศสิบสองจุไททั้งแคว้นมีพื้นที่ราบเรียบเป็นทุ่งขนาดใหญ่ที่พลเมืองใช้ทำการเกษตร ทำไร่ ทำนาได้เต็ม 100% มีอยู่เพียง 4 ทุ่งนาเท่านั้นคือ 1. ทุ่งเมืองลอ 2. ทุ่งเมืองถนน 3. ทุ่งเมืองเต็ก 4. ทุ่งเมืองแฉงในบรรดา ทุ่งทั้ง 4 นี้ ทุ่งที่นับว่าใหญ่ที่สุดคือ ทุ่งเมืองแฉง นอกเหนือจากทุ่งทั้ง 4 นี้ไม่นับว่าใหญ่พอที่จะเรียกว่าทุ่งเพราะเป็นพื้นราบตามช่องหุบเขาที่พอจะเพาะปลูกได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นที่ดินทำนาจึงเป็นสิ่งที่มีความที่สุดของชนเผ่าไทดำ สิบสองจุไท มีการปกครองด้วยระบบมูลนาย ปู่จ้าวท้าววังเมืองหรือกษัตริย์ผู้ปกครองดินแดนสิบสองจะไทคนแรก คือ ท้าวลอ เป็นลูกชายของท้าวสรวงที่อพยพมาจากนานเจ้าปัจจุบัน คือมณฑลยูนนานของจีนท้าวสรวงอพยพมาถึงเมืองลอและได้ให้กำเนิด บุตรชาย 1 คน จึงตั้งให้ชื่อ ท้าวลอ ตามชื่อเมืองที่ปกครองอยู่ อาณาเมืองลอในสมัยนั้นถือว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองของไทดำ ทุกเมืองที่อยู่ในอารักขาต้องขึ้นกับเมืองลอทั้งหมดท้าวลอได้ให้กำเนิดบุตรชาย 7 คน คือ 1. ปู่

ตาดุก 2.ปู้ตาเหลา 3. ปู้ลือบลี 4. ปู้ลับลี 5. ปู้ล่างง่าง 6. ปู้ล่างกว้างและปู้ล่านเจื่อง ลูกทั้ง 6 คนนั้นมีเมืองที่ท้าวลอได้จัดแบ่งให้ปกครอง ยกเว้นล่านเจื่องคนสุดท้ายที่ไม่มีบ้านเมืองให้ปกครองล่านเจื่องจึงขออนุญาตต่อท้าวลอผู้เป็นพ่อ ขอกำลังพลและเสบียงอาหารพร้อมอาวุธออกตระเวนตีตามหัวเมืองน้อยใหญ่ เพื่อขยายอาณาเขตเมืองลอให้กว้างขวางขึ้น ตีได้เมืองไหนถ้ายังไม่ถูกใจหรือเล็กไปล่านเจื่อง ก็มอบให้ขุนทหารที่ไว้วางใจปกครองแทน ส่วนตัวก็ตีหัวเมืองไปเรื่อยๆ เพื่อหาที่ตั้งเมืองให้ได้จนกระทั่งยกไพร่พลมาถึง ภูเขาได้ยินคนพูดกันไปทั่วว่ามีเมืองหนึ่งเป็นทุ่งนากว้างขวางสุดลูกหูลูกตามมีแม่น้ำไหลผ่านกลางทุ่งนากว้างขวางไปได้ ล่านเจื่องได้ยินเช่นนั้นจึงสั่งให้ทหารลงจากภูเขา มาถึงทุ่งกว้างแห่งนั้น ล่านเจื่องเห็นแล้วพอใจมากจึงสั่งให้ไพร่พล สร้างบ้าน สร้างเมือง ณ ทุ่งกว้างแห่งนั้น ล่านเจื่องเมื่อสร้างเมืองเสร็จก็ขึ้นปกครองเมืองแห่งนั้น และตั้งชื่อเมืองว่า เมืองแฉ่ง และประกาศยกเมืองแฉ่งเป็นเมืองหลวง ทุกเมืองที่อยู่ในบริเวณอาณาจักรเมืองแฉ่ง ต้องขึ้นต่อเมืองแฉ่ง และส่งส่วย ส่งบรรณาการให้แก่เมืองแฉ่ง นับแต่นั้นมาเมืองแฉ่งจึงเป็นศูนย์กลางการปกครอง ของแคว้นสิบสองจุไทย เมืองแฉ่งมีท้าวหนึ่งเมืองติดต่อกัน 7 คน จนถึงยุคสมัยของท้าวเถิง จึงอพยพเมืองลี้เข้าไปทางตะวันออก และตั้งเมือง หม่วยเป็นเมืองหลวงขึ้น แทนเมืองแฉ่งนับแต่นั้นมาเมืองหม่วยจึงเป็นศูนย์กลางการปกครองและเป็นเมืองหลวงของแคว้นสิบสองจุไทย และมีท้าวหนึ่งเมืองสืบต่อมาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงท้าวหนึ่งเมืองคนท้าย ก่อนที่แคว้นสิบสองจุไทยจะถูกฝรั่งเศสเข้ายึดครองเป็นอาณานิคม ชื่อว่า ท้าวคำฮัก เป็นคนที่ 32 ของราชวงศ์ล่อคำ ท้าวหนึ่งเมืองคนสุดท้ายของแคว้นสิบสองจุไทยสมัยนั้น เป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า รัชกาลที่ 5 ของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2427 สิบสองจุไทยถูกพวกฮ่อเข้ารุกรานเผาบ้านเผาเมืองไปทั่ว ท้าวคำฮักกลัวพวกฮ่อ จึงอพยพพลเมืองมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของ ร.5 ลี้ภัยอยู่ที่กรุงเทพฯ ถึง 3 ปี เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดสิบสองจุไทยไปจากไทยแล้ว ท้าวคำฮักจึงขอพระบรมราชานุญาตจาก ร.5 ขอกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน จากนั้นหลังจากที่ถูกยึดครองจากฝรั่งเศสสิบสองจุไทย จึงไร้ท้าวหนึ่งเมือง และฝรั่งเศสได้จัดตั้งสหพันธรัฐไต้ขึ้น เรียกว่า สิบหกเจ้าไท และแต่งตั้งไทขาว เมืองไล่ขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินชื่อ แดววันลอง และในปี พ.ศ. 2497 ขบวนการเวียดมินท์ นำโดย โฮจิมินท์ เข้าโจมตีค่ายทหารกองทัพของฝรั่งเศสที่เมืองแฉ่ง แตกพ่ายแพ้ยับเยินจนฝรั่งเศสแตกกระเจิงเข้าฝั่งลาวเพราะตอนนั้นลาวยังเป็นของฝรั่งเศสอยู่ คนไทดำต้องหนีภัยสงครามอพยพเข้าลาวส่วนหนึ่งที่รักอิสระและเกรงกลัวภัยสงครามจึงอพยพเข้าสู่แขวงเชียงขวางของลาวเป็นครั้งแรก เมืองแฉ่งปรាកการของฝรั่งเศสแตกเพราะการแตกแยกของไทยตัวเองแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งอยู่ฝ่ายฝรั่งเศส อีกฝ่ายอยู่เวียดนาม ทางฝรั่งเศสได้วางแผนตั้งสหพันธรัฐไต้หรือสิบหกเจ้าไทขึ้น เพื่อจูงใจให้ชาวไทดำไทขาว ช่วยกันต่อต้าน ลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งช่วงเวลานั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นที่หวาดกลัวของทุกประเทศในโลก โดยเฉพาะในเอเชีย ซึ่งล่อแหลมมากต่อการถูกคอมมิวนิสต์เข้าครอบครอง ผลลัพธ์ออกมาคนไทดำต่างถูกหลอกใช้ให้ร่วมรบและฆ่ากันเองฝ่ายฝรั่งเศสแพ้ต่อโฮจิมินท์เวียดนามเป็นฝ่ายชนะและขับไล่ฝรั่งเศสออกจากแผ่นดินเวียดนาม แล้วผนวกเอาแคว้นสิบสองจุทั้งหมดเข้ากับแผ่นดินเวียดนาม และได้ปูนบำเหน็จแก่ขุนศึกที่อยู่ฝ่ายเวียดนามให้ได้ทำงานกับรัฐบาลต่อมาจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานจนถึงปัจจุบันก็ยังมียู่ ส่วนไทดำที่อพยพออกจากดินแดนของตนต่างก็แตกหนีเข้าสู่ลาวได้ 20 ปี ในปี พ.ศ. 2518 ขนเผ่าไทดำก็ต้องอพยพลี้ภัยอีกครั้งเมื่อลาวถูกขบวนการประเทศลาวเข้ายึดอำนาจการปกครองเปลี่ยนการปกครองเป็น

คอมมิวนิสต์ ไทดำจึงต้องอพยพเข้าสู่ประเทศที่สาม เช่น ฝรั่งเศส แคนาดา ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ที่รัฐไอโอวา นับแต่นั้นมาแผ่นดินสองจุไทจึงหายไปจากแผนที่โลก และเลือนหายไปจากความทรงจำของชาวโลกนับแต่นั้นมา เรื่องราวจาวไตโซ่งในดินแดนสยาม (ข้อมูลจาก ถวิล เกษรราช)

คำว่า โซ่ง มีหลักฐานปรากฏในหนังสือ ประวัติผู้ไทยหรือชาวผู้ไทย ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองแฉก หรือเมืองแฉง ให้ไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีรวม 3 ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งที่ 1 ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อ พ.ศ. 2322 (บางหลักฐานอ้าง พ.ศ. 2321) ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารรัชการที่ 1 (หน้า 38-40) ความว่า

ในจุลศักราช 1141 ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2322) พระยาเตโช (แทน) พระยาแสนท้องฟ้าผู้น้องอพยพครอบครัวหนีไปอยู่เมืองญวน กองทัพสมเด็จพระมหาจักรีศรีและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชณาธิราชตีเมืองล้านช้างได้แล้วให้เก็บสิ่งของปืนใหญ่น้อยครอบครัวเข้ามา ณ เมืองพันพร้าว และให้กองทัพหลวงพระบางไปตีเมืองพันต์ ญวนเรียกว่าเมืองซือฮี เมืองม่วย สองเมืองนี้เป็น ลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวทรงดำลงมาเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียง ลาวทรงดำลงมาถึงกรุง ในเดือนยี่ ปีกุน เอกศก (พ.ศ.2322) นั้น ลาวทรงดำนั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี ลาวเวียง ลาวหัวเมืองปากโขง ตะวันออกก็โปรดให้ไปตั้งบ้านเมืองอยู่สระบุรี เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้าง ก็มีเชื้อสายมาจนทุกวันนี้

ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2379 และ พ.ศ. 2381 ทั้งสองคราวนี้มีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง ความว่า

ครั้งศักราช 1197 ปีมะแม สัปตศก (พ.ศ. 2378) เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณ์ (สมบุญ) เป็นแม่ทัพคุมพลทหารยกขึ้นไปตั้งอยู่เมืองหลวงพระบางแล้วแต่งให้เจ้าราชไทยอุปราชท้ายพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีเมืองพวน แต่งให้เจ้าอุ่นแก้วน้องเจ้าอุปราช เจ้าสัณไชยบุตรเจ้าอุปราชคนที่ 7 เจ้าแก่นคำบุตร เจ้าหอหน้า อภัยที่ 2 เจ้าคำปานบุตรเจ้ามั่งที่ 1 ท้าวพระยายกกองทัพขึ้นตีเมืองแฉกจับได้ ลาวพวน ลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) ส่งลงมา ณ กรุงเทพฯ เจ้าเมืองธาตุ เจ้าเมืองหลวงพระบางครองเมืองได้ 20 ปี รวมอายุ 64 ปี ก็ถึงแก่กรรม

ศักราช 1198 ปีวอก อัฐศก (พ.ศ.2379) เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์มีศุภอักษร แต่งให้เจ้าอุ่นแก้วคุมดอกไม้เงินดอกไม้ทองลงมา ณ กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า เจ้าอุปราชหรือเจ้าราชวงศ์คงจะตั้งเป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางคนหนึ่ง จึงโปรดตั้งเจ้าอุ่นแก้วบุตรเจ้านครหลวง พระบางอนุรุทธที่ 5 เป็นเจ้าน้องอุปราชราชไทยเป็นที่ราชวงศ์ขึ้นไปรักษากันเมืองครั้นเจ้าอุปราชวงศ์ปลงศพเจ้าเมืองหลวงพระบางเสร็จแล้ว พวกเมืองหิมา เมืองคอย เมืองควร ตั้งขัดแข็งต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์แต่งให้ท้ายพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีจับได้ ลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) แต่งให้พระยาศรีมหานามคุมลงมา ณ กรุงเทพฯ ครั้งหนึ่ง

ศักราช 1200 ปีจอ สัมฤทธิศก (พ.ศ.2381) เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์มีความวิวาทกันลงมา ณ กรุงเทพฯ

อีกครั้งหนึ่งลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) ที่ถูกกวาดต้อนอพยพลงมาที่กรุงเทพฯ ทั้งสามคราวดังกล่าวนี้ ได้พบหลักฐานว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรี ซึ่งเดิมได้มีการอพยพผู้ไทยดำไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ก่อนแล้ว ผู้ไทยดำที่เมืองเพชรบุรีเรียกว่า **ลาวซ่ง**

ถามว่า เพราะเหตุใดไทยจึงต้องอพยพชาวไทยดำ

ตอบว่า ในแคว้นแคว้นสิบสองจุไทยเป็นดินแดนปลายสุดของพระราชอาณาจักรสยาม เคยถูกพวกจีนฮ่อยกรั้วพลเข้ามาปล้นฆ่า เผาบ้านเมืองราษฎรราบเรียบ อนึ่ง แคว้นสิบสองจุไทยเป็นดินแดนผ่าน เวลาจีนยกพลโยธามาปราบญวนก็ต้องผ่านดินแดนสิบสองจุไทย ญวนไปรบจีนบางครั้งก็ต้องผ่านปะทะกันในดินแดนนี้ ไทยดำผู้เป็นเจ้าของก็ต้องพลอยเดือดร้อนไปกับเขาด้วย ในพื้นที่บางแห่งราษฎรเข้าไปทำมาหากินในเขตแดนจีนก็มี ในดินแดนของญวนก็มี ในดินแดนลาวก็มี ต้องส่งเครื่องบรรณาการให้ทั้งสามฝ่ายและต้องส่งส่วยให้ทั้งสามฝ่ายด้วย จนได้ชื่อว่า เมืองสามฝ่ายฟ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยทรงห่วงใย เล็งเห็นความทุกข์ยากของไทยดำเป็นอย่างมาก ฉะนั้นเมื่อทรงแต่งกองทัพขึ้นไปปราบยุคเข็ญครั้งใด ก็โปรดให้กวาดต้อนครอบครัวราษฎรไทยดำลงมาด้วยทุกครั้ง ชาวไทยดำให้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยอย่างสงบสุขปลอดภัยจากการถูกกดขี่ข่มเหงจากศัตรูนั่นเอง เมืองวัง เมืองพิน เมืองนอน เมืองเชียงรบ และเมืองผาบ้ง เหล่านี้ อยู่ใกล้ชายแดนญวน ญวนจึงพยายามแผ่อิทธิพลเข้าหวังยึดเอาเมืองเหล่านั้นเป็นคลังเสบียง เพราะฉะนั้นไทยอพยพราษฎรเสีย แล้วจุดไฟเผาบ้านเรือนเสียสิ้น มิให้ตั้งเป็นบ้านเมืองได้อีกต่อไป

ถามว่า ในดินแดนแคว้นสิบสองจุไทย นอกจากที่พี่น้องเผ่าไทยแล้วยังมีชนเชื้อชาติอื่นๆ อีกหลายเผ่า เช่น แม้ว เย้า ยาง โลโล และ ข่า อีกมากมายหลายเผ่า เหตุใด ไทยจึงไม่กวาดต้อนชนเผ่าต่างๆ เหล่านั้นบ้าง

ตอบว่า เพราะคนเหล่านั้นไม่ใช่คนไทย เราต้องการอพยพพวกพี่น้องชาวไทยดำที่น่าสงสารเหล่านั้นให้มาอยู่ในแผ่นดินที่มีอธิปไตย เป็นการรวมพี่รวมน้องให้มาอยู่ในพื้นที่อันเดียวกันให้ได้รับความคุ้มครองป้องกันอันตรายจากศัตรูภายนอกอย่างทั่วถึงกัน สังคมของไทยก็ต้อนรับด้วยความยินดี มีสิทธิเหมือนกับคนไทยทุกประการ นับว่าเป็นโชคดีของพี่น้องชาวไทยดำรุ่นก่อนอย่างประเสริฐสุดเหลือหลายที่ไม่ต้องอพยพหลบหนีภัยอีกต่อไป

เมืองแถนหรือเมืองแถนในสมัยนั้นเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไทยปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนามภาคเหนือ อนึ่งแคว้นสิบสองจุไทยนี้อยู่ในราชอาณาจักรไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ. 1800) เพิ่งมาเสียให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2431 ดังข้อความที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไทยว่า

ใน ปี พ.ศ. 2431 พวกฮ่อซึ่งแตกมาจากประเทศจีนเกิดจลาจลขึ้น ไทยและฝรั่งเศสต่างยกทัพไปปราบฮ่อเมื่อปราบจลาจลราบคาบแล้ว ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกจากแคว้นสิบสองจุไทย ไทยเจรจาแล้วฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออก ไทยจึงเสียแคว้นสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศสพึงทราบว่ามีเมืองสิบสองจะไทย หรือเมืองสิบสองผู้ไทยนั้นคือเมืองผู้ไทยขาว 1 เมืองผู้ไทยดำ 1 เมืองผู้ไทยขาวอยู่นั้น คือ เมืองโล 1 เมืองเจียน 1 เมืองมุน 1 เมืองบาง 1 ส่วนผู้ไทยดำอยู่นั้นคือ เมืองแถน 1 เมืองควาย 1 เมืองดุง 1 เมืองม่วย 1 และผู้ไทยดำ มี 12 เมือง จึงเรียกว่า เมืองสิบสองผู้ไทย แต่บัดนี้เรียกว่าสิบสองจุไทย (ประวัติผู้ไทย หน้า 70-71 โดยถวิล เกษรราช) เมืองแถนซึ่งเป็นเมือง 1 ในสิบสองจุไทยในปัจจุบันนี้มีชื่อเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า เดียนเบียนฟู อยู่ในเขตไลเจา คำว่า ไลเจา เป็นภาษาไทยแคว ไทยลานนา

เรียกว่า เมืองไหล หรือ หลายจ้าว แต่เดิมประมุขของเขาเรียกชื่อว่า จ้าวแผ่นดิน ทำนองเจ้าฟ้าในแคว้นไทยภาคเหนือประเทศพม่า เช่น เจ้าฟ้าเชียงตุง เจ้าฟ้าเชียงฮัง เป็นต้น

คำว่า เจ้าแผ่นดิน หรือจ้าวแผ่นดินหรือจ้าวฟ้า เป็นภาษาไทยเดิมซึ่งเดิมพุทธศาสนาไปไม่ถึง ฝ่ายใต้มีศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ไทยฝ่ายใต้นิยมยกย่องบาลีสันสกฤตว่าเป็นคำชั้นสูง จึงทั้งคำว่า “จ้าวแผ่นดิน” เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน” เปลี่ยนมาใช้ “กษัตริย์” แทน เมืองไหลหรือไลเจา นี้ บางท่านสันนิษฐานว่ามาจากคำ “หลายเจ้า” คือเมืองไลอยู่ติดกับเขตจีน เขตญวนและเขตลาว สมัยก่อนต้องส่งส่วยแก่ทั้งสามประเทศ คือเวลาจีนเข้ามาก็ยอมเป็นข้าจีนเมื่อญวนขึ้นมาก็ยอมขึ้นแก่ญวน เมื่อลาวยกไปก็อ่อนน้อมต่อลาวเป็นเช่นนี้ เรื่อยมา จึงเรียกว่า เมืองหลายเจ้า ต่อมาก็เรียกเป็นเมืองไลบ้าง เมืองไลเจา หรือเมืองไล บางท่านว่า เมืองไรจ้าว กลายมาเป็นเมืองไลตามภาษาญวน

เมืองไลเจา ในปัจจุบันนี้มีพื้นที่ใหญ่กว่า จังหวัดนครปฐมเสียอีก ถ้าจะเปรียบง่าย ๆ เมืองแห่งนี้มีชาวโชนกอาศัยอยู่ 3 หมู่บ้าน จำนวนไม่เกิน 1,000 คน เหมือนหมู่บ้านเกาะแรดอยู่เขตจังหวัดนครปฐมมีจำนวนคนเท่าใดก็เทียบเอาเองก็แล้วกัน เมืองแห่งนี้ หรือ เมืองเดียนเบียนฟู นั้นอยู่ในพื้นที่เป็นหุบเขาสูงเคยเป็นสนามรบ เมืองครั้งท่านโฮจิมินห์นำทหารเวียดนามเข้าไปทำลายค่ายของฝรั่งเศสและได้รับชัยชนะในที่สุด ถ้าจะว่าไปแล้ว เมืองแห่งนี้หรือเมืองเดียนเบียนฟูนี้ ทางทิศตะวันตกอยู่ไม่ห่างจากเมืองพงสาของประเทศลาวเท่าใดนัก ระยะทางไม่เกิน 100 กิโลเมตร ส่วนทางทิศใต้อยู่ห่างจากเมืองหลวงพระบางของประเทศลาวระยะทางประมาณ 200 กิโลเมตร

ส่วนดินแดนเวียดนามซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองแห่งนี้ ว่าตามแผนที่ทางทิศใต้จดตำบลบางเคียง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดตำบลโกกู นี้เป็นเค้าโครงอาณาบริเวณเมืองแห่งนี้ในประเทศเวียดนามในปัจจุบัน ท่านที่ประสงค์จะเดินทางจากประเทศไทยไปเมืองแห่งนี้หรือเมืองเดียนเบียนฟูนั้น เบื้องต้นจะต้องมีหนังสือเดินทาง มีเงินสักก้อนหนึ่งตีตั๋วเครื่องบิน กรุงเทพฯ - ฮานอย ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของเวียดนามเหนือแต่เมืองหลวงในปัจจุบันคือเมืองโฮจิมินห์ซิตี้ อยู่ทางตอนใต้ของเวียดนาม

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับคำว่า “โชนก”

ที่เรียกว่า โชนก สันนิษฐานว่า น่าจะเรียกตามเนื้อผ้าที่นุ่มห่มเพราะชอบแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ คำว่า โชนก แผลงมาจากคำว่า ส้าง ซึ่งแปลว่า กางเกง ดังนั้น โชนกดำ จึงหมายถึง ชาวผู้ไทยที่นุ่งกางเกงสีดำ ต่อมาคำว่า ดำ หายไป จึงเหลือแต่คำว่า โชนก ในหนังสือสารานุกรมไทย (หน้า 6787) กล่าวถึงลาวโชนก โดยเดิมคำว่า ลาว ไปข้างหน้านั้น สันนิษฐานได้สองทาง คือ

1. คงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้ได้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งติดต่อกับอาณาเขตประเทศลาวและมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า ลาวโชนก

2. คงเกิดจากความนิยมเรียกชื่อคนในสมัยนั้น มักจะเรียกผู้ที่มาจากถิ่นอื่น อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ว่า ลาว ดังเช่น ลาวเวียง ลาวพวน เป็นต้น ไทยโชนก เมื่อได้อพยพมาอยู่ที่เพชรบุรี จึงพลอยได้รับการเรียกชื่อว่า ลาว ไปด้วย

อีกประการหนึ่ง ที่เรียกชื่อว่า ไทยดำนั้น เพราะคนไทยเหล่านี้ชอบแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำหรือสีน้ำตาลแก่ แต่โดยแท้จริงแล้วคนไทยเหล่านี้มีผิวขาวคล้ายคนจีน ภาษาพูดก็ไม่แปร่งจากภาษาลาวเท่าใด (เพราะฉะนั้นนักเขียน

รุ่นใหม่จึงเรียกว่าชาวไทยโซ่งเหล่านี้แบบติดตลกกว่า แจ็กปนลาว หรือ จ.ป.ล.) หลวงวิจิตรวาทการได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือชนชาติไทยว่า ไทยดำมีลักษณะเป็นเผ่าไทยแท้มากที่สุดเพราะส่วนใหญ่แล้วคนไทยเหล่านี้ยังคงรักษานมธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้มากที่สุด และอารยธรรมภายนอกแทรกซึมเข้าไปผสมได้ยาก เพราะคนไทยเหล่านี้ไม่ค่อยได้ติดต่อกับบุคคลภายนอกและได้แต่งงานกับวงศ์วานของพวกเขาเป็นส่วนใหญ่ สิ่งของต่างๆ ที่จำเป็นต้องกินต้องใช้ก็ผลิตขึ้นเอง นับแต่การทำนา ทอผ้า สีส้าว ทำเครื่องจักสานใช้เอง เป็นต้น

อีกข้อสันนิษฐานหนึ่ง คำว่าโซ่ง มีชื่อพ้องกับ โซ่ง แห่งราชวงศ์โซ่งหรือส่ง หรือซ้อง หรือนำซ้อง ในประเทศจีน ดังข้อความจากประวัติย่อแห่งราชวงศ์จีนต่อไปนี้ว่า

หลังสมัยสามก๊ก 770 ปี หรือหลังสมัยกษัตริย์ผู้สร้างกำแพงเมืองจีน คือ จีนซีฮ้องเต้ 1,286 ปี เตียง คัง เอียง หรือเจ้ากวางอันได้กำจัดพระเจ้าเกียงตี้ วงศ์เอ๋อจิ๋ว หรือราชวงศ์โจว แล้วขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. 1503 ทรงพระนามว่า ส่งไท่โจ้วฮ้องเต้ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์โซ่งแล้วสร้างนครหลวงใหม่เมืองโคเฟง หรือ โคฟอง ในมณฑลฮุนาน ราชวงศ์นี้เองไทยต้องพ่ายแพ้แก่จีน พ.ศ. 1596 ณ กวางนานฟู เดิมมีชื่อเป็นไทย แต่บัดนี้ไม่ปรากฏนับว่า ราชอาณาจักรน่านเจ้าถูกร่นเส้นเขตแดนที่เป็นเขตของมณฑลทกวางซีและไกวเจา แต่นั้นเป็นต้นมา

พ.ศ. 1670 พวกตาด (โบทาดา หรือ เฉียง นู๋) ขับไล่ราชวงศ์โซ่งเตลิดจากเมืองโคแฟงราชธานีข้ามแม่น้ำแยงซีเกียงลงมาตั้งเมืองหลวงที่เมืองฮั่ว จิวหรือหางโจ อยู่ริมทะเลสาบในมณฑลซีเกียง

มาถึง พ.ศ. 1819 ราชวงศ์โซ่งถูกกองทัพเยงกิสข้ายขับไล่ออกจากประเทศจีนเป็นอันสิ้นสุดราชวงศ์โซ่งในประเทศจีน ตั้งแต่นั้นมาราชวงศ์โซ่งมีอายุครองจีน 316 ปี

ชาวไทยโซ่งเป็นลาวหรือไทย

ในข้อนี้มีหลักฐานปรากฏชัดในหนังสือเจ้าชีวิต (หน้า 141) บทนิพนธ์ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ความว่า เมื่อคราวที่เจ้าผู้ครองอาณาจักรเวียงจันทน์พลเมืองที่เป็นลูกหลานของไทยดำ ซึ่งถูกกวาดต้อนมาสู่ประเทศสยามในปี พ.ศ. 2321 สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คืบไปเมืองลาว แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ทรงยืนยันว่า พลเมืองเหล่านี้เป็นไทยมาแต่ดั้งเดิม เพิ่งจะถูกกวาดต้อนไปทางด้านลาวภายหลัง จึงไม่ยอมคืนให้

อีกประการหนึ่ง มีหลักฐานปรากฏชัดในหนังสือพงศาวดารไทยว่า โซ่ง เป็นคนไทยแท้ เพราะมี แซ่ หรือ นามสกุล ใช้มาดั้งเดิมตามแบบชาวเดิม ที่พระเจ้าฟูนี หรือ ฟูนีฮ้องเต้ ปฐมกษัตริย์ของจีนครองเมืองเซินสี ตอนเหนือของแม่น้ำฮวงโหและแม่น้ำแยงซีเกียงได้จัดแบ่งชาวจีนให้มีแซ่เป็นครั้งแรกก่อนพุทธศักราช 2,373 ปี หรือราว 4,800 ปีเศษมาแล้ว ส่วนชาวลาวแต่ดั้งเดิมไม่มีนามสกุลใช้กัน จึงเอาเชื้อชาติของลาวตั้งเป็นชื่อของประเทศตนว่าประเทศลาว

จาวไตดำ หรือจาวไตโซ่งในดินแดนสยาม

จาวไตโซ่ง นับได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่เขาเรียกกันติดปากว่าคน ลาว หรือผู้ลาว ในปัจจุบันนี้ได้กระจายแยกย้ายกันไปทำมาหากินตามใจชอบในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศไทย

ในจังหวัดเพชรบุรี ที่อำเภอเขาย้อย ตำบลหนองปรัง ทับคาง ห้วยท่าช้าง ที่อำเภอเมือง ตำบลวังตะโก ที่อำเภอชะอำและที่อำเภอบ้านแหลม ตำบลท่าช้าง

ในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อำเภออู่ทอง ตำบลบ้านดอน สระยาโยสม หนองโอง ดอนมะเกลือ ที่อำเภอสองพี่น้อง มีหมู่บ้านหนองนาง หมู่บ้านดอนมะนาว หมู่บ้านลาดมะขาม ตำบลบ้านไช้ ที่อำเภอเมือง ตำบลบางกุ้ง หมู่บ้านบางหมื่นและที่อำเภอบางปลาม้า

ในจังหวัดราชบุรี ที่อำเภอจอมบึง ตำบลจอมบึง หมู่บ้านตลาดความที่อำเภอดำเนินสะดวก ตำบลดอนคลัง หมู่บ้านบัวงาม ที่อำเภอบางแพ ตำบลคอนคา หมู่บ้านตากแดด และที่อำเภอปากท่อ

ในจังหวัดนครปฐม ที่อำเภอสามพราน ตำบลตลาดจินดา ที่อำเภอบางเลน หมู่เกาะแรด บ้านดอนขมิ้น บ้านหัวทราย บ้านไผ่หูช้าง บ้านไผ่คอกเนื้อ บ้านไผ่โทน บ้านไผ่เกาะ ที่อำเภอดอนตูม หมู่บ้านแหลมกระเจา บ้านหัวถนน และที่อำเภอเมือง หมู่บ้านดอนขนก นอกจานี้เข้าใจว่ามีอยู่ในบ้านหัวถนน และที่อำเภอเมือง หมู่บ้านดอนขนก นอกจากนี้เข้าใจว่ามีอยู่ในจังหวัดอื่นๆ อีกหลายแห่ง เช่น กาญจนบุรี สระบุรี ลพบุรี นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย ชุมพรและสุราษฎร์ธานี อย่างไรก็ตามไม่ว่าชาวโชน จะมาจากถิ่นใด ความเป็นมาอย่างไร จะมีคนลาวหรือคนไทยก็ตามแต่ชาวโชน ก็ยังมีภาษาพูด อักษรหนังสือ วัฒนธรรมประเพณี เครื่องแต่งกายซึ่งชาวโชนยังคงรักษาไว้ให้อยู่คู่กับดินแดนสยาม สืบสายภาพลักษณ์นับจากบรรพบุรุษมาจนถึงทุกวันนี้

อันแดนดินถิ่นไทยเขตไพศาล

เป็นสถานที่เรามาอยู่อาศัย

แผ่นดินทางของปู่ย่าและตายาย

ถิ่นเกิดกายจาวไตโชนยังมา

อย่าลืมนึกหมู่เฮาเผ่าพงศา

ทั้งถิ่นฐานบ้านช่องท้องทุ่งนา

อย่าหมิ่นว่าไตโชนเผ่าพงศ์ทรา

แม้ผู้ใดใจกระด้างถากถางญาติ

ว่ามีชาติด้อยต่ำซ้ำเหยียดหยาม

ใจผู้้นักกษะแสนระยำ

ถ้าไม่สำนึกบ้างช่างนาอาย

โชนไม่ลืมนึกหมู่เฮาจาวไตโชน

เทิดเผ่าพงศ์วงศ์จารึกไว้

เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ชาติโชนไทย

ผู้้นั้นไสร้นำสรรเสริญเจริญพร

(ที่มา พระมหามนตรี ขนดิสโร)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับชาวไทยทรงดำ (ที่มา พ.อ.(พิเศษ) สมหวัง อะมะวัลย์) จากประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้พออนุมานได้ว่า การอพยพของพี่น้องไทยทรงดำ จากจังหวัดเพชรบุรีไปจังหวัดอื่น ๆ น่าจะเริ่มในปีพ.ศ. 2438 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเมืองเพชรบุรี ทรงใช้เป็นที่พักผ่อนพักผ่อนพระอิริยาบถ และเพื่อรับรองแขกเมืองด้วย

พระองค์เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีหลายครั้งนับตั้งแต่เถลิงถวัลราชสมบัติและเกือบทุกครั้งจะทรงโปรดให้ชาวไทยทรงดำได้ทูลเกล้าถวายสิ่งของต่างๆ เท่าที่หาหลักฐานได้พระองค์เสด็จประพาสเมืองเพชร 5 ครั้งดังนี้

ร.ศ.94 วันที่ 11-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2418

ร.ศ.105 วันที่ 10 กุมภาพันธ์ – 1 มีนาคม พ.ศ. 2429

ร.ศ.123 วันที่ 17 กรกฎาคม และ 24-28 กรกฎาคม พ.ศ. 2447

ร.ศ.129 วันที่ 8-14 กรกฎาคม และ 14 สิงหาคม – 11 กันยายน พ.ศ. 2453

ครั้งที่ 1 วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2418 เวลาบ่าย 4 โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ หลวงพิพิธภักดี นำพวกลาวทูลเกล้าถวายสิ่งของต่างๆ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ขุนธนศักดิ์แจกเงินแก่พวกลาวตามสมควร (กรมศิลปากรรวมเรื่องเมืองเพชรบุรี โรงพิมพ์ประสานมิตร 2515 หน้า 60) พวกลาวที่กล่าวถึงน่าจะหมายถึงลาวโซ่ง, พ.อ.(พิเศษ) สมหวัง อะมะวัลย์ ผู้รวบรวม)

ครั้งที่ 2 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2429 เวลาบ่าย 5 โมง เสด็จทอดพระเนตร การจัด “รันแทะ” ของราษฎร ซึ่งจะแข่งขันถวายให้ทอดพระเนตร รันแทะนั้นเตรียมไว้มาก ทอดพระเนตร

1. ประเพณีของชาวไทยทรงดำ

ประเพณีการเสนเฮือน (เสนเรือน) (ที่มา นิพนธ์ เสนาพิทักษ์)

จาวไตโซ่ง นับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายล่วงลับไปแล้วให้ขึ้นเรือนและเพื่อบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาลูกหลานที่อยู่ในบ้านนั้น ให้อยู่เย็นเป็นสุข บ้านจาวไตโซ่งทุกบ้านจะมีผีเฮือน (ผีเรือน) ประจำอยู่ในเรือนที่อยู่อาศัย เป็นห้องเล็กๆ อยู่มุมในสุดทางด้านขวาของตัวเรือน เรียกว่า “กะลื้อห้อง” ลูกๆ จะจุดธูปใส่ไว้ในบัญชีผีประจำบ้านเรียกว่า “ปืผีเรือน” ทุก ๆ 2-4 ปี ลูกๆ จะมีการเลี้ยงผีเฮือน ที่เรียกว่า “พิธีเสนเฮือน” เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ

ผีบรรพบุรุษที่จะถูกเชิญขึ้นมานบนเรือนนั้นจะต้องเป็นผีที่ตายในบ้านนั้นหรือเจ็บป่วยหรือแก่ชราตาย แต่ผีที่ตายจากการเกิดอุบัติเหตุ หรือผีตายโหง เรียกว่า “ผีไม่ดี” วิญญาณจะไม่ถูกเชิญให้ขึ้นเรือน เพราะถือว่าตายไม่ดี

การเสนเือน คือ พิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเรือนของชาวโซ่ง ซึ่งเชื่อกันว่าผีเรือน คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว จะทำพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณให้ขึ้นมาอยู่บนบ้าน โดยจัดห้องที่อยู่มุมหนึ่งของบ้านให้อยู่ เรียกว่า “กะล่อห้อง” ภายในห้องไม่มีเก้าอี้กระดุก หรือไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ ที่สื่อว่าเป็นผีตนใด แต่มีเพียงแก้วน้ำ ถ้วยชามวางตั้งไว้สำหรับใส่อาหารที่จะนำมาเซ่นไหว้ทุก ๆ 10 วัน ส่วนข้างฝาบ้านจะเจาะเป็นรูกลมประมาณเท่าไข่เป็ด สำหรับให้หมอเสนทั้งอาหารที่เซ่นผีเรือนลงไปใต้ถุนเรือน เชื่อกันว่าผีเรือนจะมารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน พิธีนี้จะทำเป็นประจำทุกปีหรือ 2-4 ปีครั้งหนึ่ง ก็ได้ และจะทำพิธีในเดือนใดก็ได้ยกเว้นเดือน 5 ซึ่งเป็นฤดูแล้ว ข้าว ปลา อาหาร ผลไม้หากยก ไม่อุดมสมบูรณ์ และเดือน 9 ถึงเดือน 10 ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาผีเรือนไปเฝ้าทวดตา แต่ถ้าถึงกำหนดจะทำพิธีแล้ว ปรากฏว่างตวันไปไม่ทำก็อาจจะเกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆ ขึ้นแก่ครอบครัวหรือคนในบ้านนั้น เนื่องจากผีเรือนต้องอดอยากไม่ได้กินเครื่องเซ่น จึงทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อนต่าง ๆ คนในตระกูลเดียวกัน นามสกุลเดียวกันจะมีผีเรือนเดียวกันเป็นผีของตระกูลนั้น โดยจะเรียกว่า “ชิง” หรือ “สิ่ง” หมายถึง แซ่ หรือ นามสกุลของตระกูลนั้น

ในความเชื่อของชาวลาวโซ่งนั้น เชื่อว่าผีเรือนมีความสำคัญมาก จึงมีการสืบสกุลของตระกูลด้วยการสืบผี โดยยึดถือเพศชายเป็นหลัก เริ่มนับจากพ่อบ้านเป็นผู้สืบสกุลจากบรรพบุรุษ หากต้องหาผู้สืบสกุลคนต่อไปต้องเลือกจากลูกชายหรือเพศชายคนใดคนหนึ่งเท่านั้น ห้ามเป็นเพศหญิงโดยเด็ดขาดหากไม่มีลูกชายจะเลือกหลานชาย หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นเพศชายแทนก็ได้เป็นผู้สืบทอดทำพิธีต่อไป

ภาพ ประเพณีการเสนเือน (เสนเรือน) (อ้างอิงจาก <https://rituals.sac.or.th/detail.php?id=8>)

2. ประเพณีการเสนดั่งบั๊ (เสนกินปาง)

ประเพณีการเสนดั่งบั๊ หรือเสนกินปาง คือพิธีกรรมเช่นไหว้ผีเรือนที่เป็น ผีพ่อ ปู่ ตา หรือบรรพบุรุษที่มีวิชาอาคม เวทย์มนต์คาถา ในการรักษาโรคไข้ เจ็บป่วย ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อยได้ หรือแก้ไสยศาสตร์ได้ เรียกว่า หมอมนต์มาก่อน ลูกหลานจะอันเชิญให้อยู่บนหิ้งต่างหากอีก 1 ห้องในห้องกะล่อห้องนั้น ผู้ร่วมพิธีเสนดั่งบั๊นี้จะให้ลูกหลานที่เป็นผู้ชายสวมเสื้อธรรมดา 3 คน ถือไม้ไผ่ 5 ลำ โดยให้ 2 คนถือนข้างละ 2 ลำรวมเป็น 4 ลำ เหลืออีก 1 คนให้ถือ 1 ลำ และเต็นรำไปรอบๆ พร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ลงพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ดั่ง บั๊ หนอ”

เครื่องเซ่นในพิธีประกอบด้วยไก่ต้ม 5 หัว หัวหมู 1 หัว ตัดคางออกแยกไปใส่อีกปานเพื่อนปานหนึ่ง เหล้า แองแก (แองหน่อไม้เปรี้ยว) ข้าวต้มมัด ผือก มั่น อ้อย ผลไม้อื่นๆ

ปานเพื่อนชุดที่ 1 ใส่ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด แองแก 1 ขาม ข้าวต้มมัด ผือก มั่น อ้อย ผลไม้อื่นๆ ยกปานเพื่อนขึ้นไว้บนหิ้ง

ปานเพื่อนชุดที่ 2 ใส่ไก่ต้ม 3 ตัว ขนม ข้าวต้มมัด ผือก มั่น อ้อย ผลไม้ อื่นๆ เครื่องเซ่นชุดนี้ไม่ต้องมี แองแก ยกปานเพื่อนวางบนพื้นห้อง

ปานเพื่อนชุดที่ 3 ใส่ไก่ต้ม 1 ตัว (มีเฉพาะปีกและขาโก้นำมาเรียงเป็นตัวไก่ ส่วนตัวโก้นำไปทำอาหารแล้ว) ใส่ลงในปานถาดวางลงบนปานเพื่อนอีกที่หนึ่งพร้อมแองแก 1 ถ้วย ข้าวสุก 1 ถ้วย เหล้า 1 ขวด

ผู้ช่วยหมอเสนจะนำเครื่องเซ่นมาบอกกล่าวมอบให้หมอเสนนำไปเซ่นผีเรือนที่มีวิชาอาคมเวทย์มนต์คาถาดังกล่าว ซึ่งจาวโซ่ง เรียกว่า “มด” หรือ “มนต์” จะมีการเสี่ยงทายหาคำตอบให้เกิดการยอมรับคำตอบนั้น ด้วยการนับเม็ดข้าวสารให้ออกมาเป็นจำนวนคู่หรือคี่ตามที่อธิษฐานไว้ เช่น ถ้าอธิษฐานให้ออกมาเป็นจำนวนคู่ แล้วได้จำนวนคี่จริงๆ ก็เป็นคำตอบที่ถูกต้องเป็นที่พอใจ และยอมรับคำตอบนั้น ได้เช่น

“หมอเสนจะถามว่า “มด” หรือ “มนต์” จะมาอยู่บ้านนี้กับลูกหลานไหม” ก็จะเสี่ยงทายคำตอบด้วยการหยิบข้าวสารมาหยิบมือหนึ่ง โดยอธิษฐานว่าถ้า มด หรือ มนต์ ต้องการมาอยู่จริงขอให้นับได้จำนวนคู่ ถ้าหากนับได้จำนวนคี่จริงๆ ก็เป็นการแสดงความยอมรับในคำตอบนั้น ซึ่งช่วยทำให้เจ้าภาพพอใจและสบายใจต่อวิธีการได้มา จากนั้นหมอเสนก็จะเรียกชื่อ ผู้ที่เป็น มด หรือมนต์ให้มากินไก่ กินเครื่องเซ่นที่ได้จัดหาไว้ให้

ข้อความที่นิยมใช้ถามได้แก่ มด หรือ มนต์ กินอิมไหม หรือมีผ้าโพกหัว มีเสียงเป่าปี่ มีของสำคัญมาหรือไม่ หรือมีบ้านหนาฝามันให้อยู่หรือไม่ เป็นต้น เป็นอันเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้

การเชิญครั้งที่ 1 หมอเสนจะแต่งตัวสวมเสื้อฮีทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงมากินเหล้า จะมีคำพูดต่างๆ เช่น “กินเหล้ารดหลานข้าง ลงทางเหนือ กินเหล้ารดหลานเอ ลงทางใต้ กินเหล้ารดหลานคน หานลงทางกว้าง”

หมอเสนพร้อมญาติทั้ง 3 คน ที่ถือนไม้ไผ่ 5 ลำ ก็จะเต็นรำไปรอบๆพร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ดั่ง บั๊ หนอ” เต็นรำไปรอบ ๆ จนครบ 3 รอบ

การเชิญครั้งที่ 2 หมอเสนจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงมามากินเหล้าอีกครั้งเหมือนครั้งที่ 1 จะมีคำพูดต่างๆ เช่น “หน่ออ้อเกิดก่อนลม หน่อขมเกิดก่อนฟ้า หน่อหว่าเกิดก่อนแม่ ขวยฮวย” เป็นต้น หมอเสนพร้อมญาติ 3 คน ที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำ ก็จะเดินรำไปรอบๆ พร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ดั่ง บั้ง หน่อ” เดินรำไปรอบๆ จนครบ 3 รอบ

การเชิญครั้งที่ 3 หมอเสนจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงกินเหล้าอีกครั้งเหมือนครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 จะมีคำพูดต่างๆ เช่น “ลงมามากินเหล้าลูกเลี้ยง ก้าฝ่ายขวา ลูกนาก้าฝ่ายซ้าย” จากนั้นเจ้าบ้านที่รับเลี้ยงดู “มด หรือ มนต์” จะทำการเสี่ยงทายโดยส่งไก่มาให้หมอเสนทำนายทายทัก สิ่งสำคัญที่สุดที่ใช้พิจารณาตรวจดู เพื่อการทำนาย คือ ตีนไก่ 2 ข้าง โดยเริ่มจากตีนข้างซ้าย หมอเสนจะทำนายว่าตีนข้างซ้ายนี้ดีหรือไม่ ถ้าตีนข้างซ้ายขวาถ้าตีนไก่อ่อนน้อยนิ้วไก่จะซีกออกไป คำทำนายก็จะดี หมอเสนก็จะได้กินปานต่อไป มีงานต่อไป เรื่องๆ แต่ถ้าตีนไก่ข้างขวากว้างเข้าหากัน นิ้วจุ่มลง แสดงว่าหมอจะไม่มีการต่อไปจะได้กินปาน เมื่อจบคำทำนายแล้วหมอเสนและญาติ 3 คน ที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำก็จะเดินไปรอบๆ พร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ดั่ง บั้ง หน่อ ” เดินไปรอบ ๆ จนครบ 3 รอบ

การเชิญครั้งที่ 4 หมอเสนจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงกินเหล้าอีกครั้งเหมือนครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 จะมีคำพูดต่างๆ เช่น “กินเหล้าเล็กกลัดหลานคนหาน ลงทางกว้าง” จากนั้นผู้ช่วยหมอเสนจะยกปานใส่เครื่องเช่นลงมาจากหิ้ง มาให้หมอเสนดมเครื่องเช่น มีเหล้า แกง ผลไม้ หมอเสนดมเสร็จแล้วก็จะเดินรำพร้อมด้วยญาติ 3 คน ถือไม้ไผ่ 5 ลำเดินไปรอบๆ พร้อมกับกระทุ้งไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ดั่ง บั้ง หน่อ” เดินรำไปรอบๆ จนครบ 3 รอบ

การเสี่ยงทายหาขวัญและอาบน้าขวัญหมอเสนจะทำพิธีเสี่ยงทายหาขวัญจะถามหาขวัญว่าขวัญหลงไปอยู่ที่ไหน และขวัญอยากมาอยู่ด้วยจริงไหม ถ้าอยากมาอยู่จริงขอให้นับเม็ดข้าวสารได้จำนวนคู่ และทำการเสี่ยงทายหาคำตอบให้เกิดการยอมรับคำตอบนั้น ด้วยการนับเม็ดข้าวสารให้ออกมาเป็นจำนวนคู่ตามที่อธิษฐานไว้ ถ้านับได้จำนวนคู่จริง ก็จะได้คำตอบว่าขวัญอยากมาอยู่ด้วยจริง เป็นที่พอใจแก่ผู้เสี่ยงทายและหมอเสน เป็นอันเสร็จพิธีเสี่ยงทายหาขวัญ จากนั้นหมอเสนจะทำพิธีเสี่ยงทายอาบน้าขวัญต่อทันที จะถามว่าขวัญตัวแห้งดีหรือเปล่า แล้วหยิบข้าวสารมาเสี่ยงทายด้วยการนับเม็ดข้าวสาร ถ้าได้จำนวนคู่ถือว่าดี ขวัญตัวแห้งดี สบายดี ซึ่งเชื่อกันว่าสุขภาพจะดีไม่เป็นอะไร สุขภาพจะไม่ดีจะเกิดเจ็บป่วยแต่ถ้านับได้จำนวนคี่ถือว่าไม่ดี ต้องเสี่ยงทายใหม่อีกครั้ง ซึ่งเชื่อกันว่าการเสี่ยงทายครั้งเดียวแล้วได้ผลดีที่สุด การเสี่ยงทายหลายครั้งจะไม่ดีแล้ว เมื่อเชื่อกันว่าไม่ดีก็จะคิดหาวิธีอื่นมาช่วยแก้ไขให้คลี่คลายไปในทางที่ดีให้ได้ในที่สุด

ประเพณีการเสนเรียกขวัญ

เนื่องจากชาวไทมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่ในตัวคนทุกคนเหมือนดังเทวดาประจำตัว บางคราวอาจหนีออกไปได้ ซึ่งจะทำให้เป็นเหตุให้เจ็บป่วยได้ จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญกลับคืน เรียกในภาษาไทว่า “เสนตัว” ถ้าขวัญกลับมาไม่ได้ก็หมายถึงว่าผู้ป่วยจะต้องเสียชีวิตในที่สุด

พิธีการเสนเรียกขวัญ หรือพิธีการเสนตัว จึงเป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อเรียกขวัญ เป็นการต่ออายุ ต่อเงาหัว เรียกขวัญกลับคืน เรียกว่า พิธีเสนตัวให้แก่เจ้าของขวัญที่เกิดไม่สบายนั้น

โดยก่อนวันทำพิธีจะต้องนำเสื้อมัด (คือที่สวมอยู่เป็นประจำยามปกติ) ไปให้หมอเสนก่อนเพื่อกำหนดวันที่จะทำพิธีเสนตัว ซึ่งจะเลือกวันดีไม่ให้ตรงกับวันที่พ่อตายหรือวันเผา เช่น พ่อตายวันจันทร์และเผาในวันเสาร์ หมอเสนก็จะไม่ทำพิธีในวันจันทร์และวันเสาร์เป็นเด็ดขาดถ้าเรียกขวัญกลับมาไม่ได้ก็หมายความว่าความเจ็บป่วยครั้งนี้ ผู้ป่วยอาจจะต้องเสียชีวิตในที่สุด

การจัดเตรียมเครื่องเซ่น

ในพิธีการเสนตัวนี้ จะจัดเครื่องเซ่น จำนวน 2 ชุด สำหรับครู 1 ชุด และสำหรับผู้เสนตัว 1 ชุด

เครื่องเซ่นสำหรับครู ประกอบด้วยไก่ต้ม 8 ตัว ข้าวต้มมัด ผีอก มัน อ้อย ผลไม้อื่นๆ เหล้า ข้าวสวย กระจิบ ใส่ข้าวเปลือก 1 ถัง (เป็นกระจิบของหมอเสนลักษณะเป็นกระจิบ มีไม้ไผ่เป็นตอกมัดแล้วทำเป็นหูหิ้ว 2 ข้าง เรียกว่า กระจิบ ข้าวม้า) ถ้วย 1 ใบ (สำหรับใส่ข้าวสารตั้งบูชาครู) ถ้วยสีขาว 1 ใบ เทียนสีเหลือง 2 เล่ม ไข่ดิบ 1 ลูก (เป็นไข่ใหม่ เรียก ไข่อ้อ) กำไลเงิน 1 อัน เงิน 6 บาท จีบหมากพลู 6 คำ

เครื่องเซ่นสำหรับผู้เสนตัว นำกระจิบมา 1 ใบ บุบใบตองลงในกระจิบ “ซ่าไก่ไก” แล้วใส่ไก่ต้ม 1 ตัว ส้มโอมะพร้าว ผีอก มัน ผลไม้อื่นๆ หวาย 2 หู (เป็นลักษณะหูหิ้ว ข้ามจากข้างหนึ่งมาอีกข้างหนึ่ง) เงิน 2 บาท ผู้ที่จะเสนตัวทั้งผู้ชายหรือผู้หญิงถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่หรือมีเฉพาะพ่อหรือเฉพาะแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่จะใช้ “ปานไถ” แต่ถ้าพ่อแม่ตายไปแล้วจะใช้ “ซ่าไถ”

พิธีกรรมในการเสนตัวนี้ จะมีการเตรียมเครื่องเซ่นของแต่ละครั้ง สำหรับทำพิธีกรรมซึ่งเรียกชื่อแตกต่างกันไป ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เรียก “แปเคราะห์” (แพเคราะห์) นำก้านกล้วย 3-4 ก้านมาทำเป็นแพเล็กๆ เย็บกระทบด้วยใบตอง ใส่ผม เล็บมือ เล็บเท้าของผู้ที่จะเสนพร้อมทั้งหมากพลู ที่ผู้ต้องการจะเสนตัวเคี้ยวแล้วคายออกใส่กระตังไว้ หุ่นแม่นางปั้นด้วยดิน 1 ตัว เทียนสีเหลืองขนาดเล็ก 4 เล่ม สานดอกไม้ไผ่เป็นรูปแพะ 1 ตัว รูปวัว 1 ตัว แจวเรือเล็ก ทำด้วยไม้ไผ่ 1 อัน หมอเสนจะเริ่มทำพิธีในขั้นตอนนี้ เมื่อพิธีในขั้นตอนนี้แล้วเสร็จ ก็จะดำเนินพิธีในขั้นตอนต่อไปอีก

ขั้นตอนที่ 2 เรียก “ปานหย่อง” นำเสื้อมใหม่ 1 ตัว ผ้าซินใหม่ 1 ตัว ผ้าขาวม้าใหม่ 1 ผืน เครื่องหอม กระจิบ เฉากว่น เครื่องประดับทองคำแท้ไก่ต้ม 1 ตัว ซีไม้ไผ่ยาวเท่าจำนวน 1 กำ ให้ผู้ที่จะเสนตัวกำไม้ไผ่แบบกำยีนให้หัวแม่มือโผล่ออกมา ใช้ปอหรือเชือกกล้วยมัด ปิดไปทางซ้าย 1 ใจ ปิดไปทางขวา 1 ใจ ไม่ชอบกระด้างยาว ๆ 1 อัน เหลาขนาดเท่าตะเกียบ สำหรับวงกลมล้อมรอบตัวผู้เสน ไหว้งกว้างมากเท่าไหย้งดี ต้นกล้วย 1 ต้น ใ้หม้ทั้งต้น ก้านและใบ

สมบูรณ์ทั้งหมด ห้ามมีรอยตัดเป็นอันตราย ต้นไม้ 1 ต้น ยาว 1 วา หน่อต้นอ้อยพร้อมต้นยาว 1-2 ศอก หน่อต้นข้าวยาว 1-2 ศอก ต้นหม่อนยาว 1 นิ้ว 1 อัน เหลาปลายไม้ให้แหลม หลักไม้แก่นยาว 1 นิ้ว 1 อัน เหลาจากไม้เนื้อแข็งเหลาปลายให้แหลมนำต้นหม่อนและหลักไม้แก่นดังกล่าวมาผูกท่อนบนให้ติดกัน เหลือด้านปลายแหลมไว้สำหรับปักลงในขามข้าวสาร จากนั้นหม่อเสนอจะเริ่มทำพิธี เพื่อพิธีในขั้นตอนนี้แล้วเสร็จ ก็จะดำเนินพิธีในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 เรียก “ปานเข้า” นำเข้าดินเผา 2 เบ้า หุ่นแม่นางปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นเจ้าของเสนปั้นด้วยดิน 1 ตัว หุ่นรูปร่างเรือปั้นจากดิน 1 อัน ไก่ต้ม 1 ตัว หมูต้ม 1 ชิ้น นำทั้งหมดใส่ลงใน “ตบม่อน” ซึ่งเป็นภาชนะสานตาโป่งลายชะลอม รูปร่างคล้ายโตกของทางเหนือ จากนั้นหม่อเสนอ จะเริ่มทำพิธี เมื่อพิธีในขั้นตอนนี้แล้วเสร็จ ก็จะดำเนินพิธีในขั้นต่อไปอีก

ขั้นตอนที่ 4 เรียก “งายมด” นำไก่ต้ม 5 ตัว ใส่ลงในปานผิวนแล้วนำไก่ต้มอีก 1 ตัว มาทำเป็นไก่ช้องซึ่งในพิธีจะเรียกว่า งายมด นำไก่บ้านที่มีชีวิตอยู่มา 3 ตัว ตัวผู้ 2 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ไก่ตัวผู้จะเป็นไก่สำหรับรับตามขวัญ เรียกว่า “เฒ่าไก่แก่” ในกรณีเป็นพิธีเสนตัวผู้ชาย ไก่ตัวผู้จะต้องนำมาจากบ้านของผู้เสนเอง ส่วนตัวเมียนำมาจากบ้านคนอื่นได้ เรียกว่า “เปือกจวง” ถ้าเป็นพิธีเสนตัวผู้หญิง ไก่ตัวเมียต้องนำมาจากบ้านของผู้เสนองาน ส่วนไก่ตัวผู้นำมาจากบ้านคนอื่นได้ นำไก่ตัวผู้และตัวเมียรวม 2 ตัว ชั่งลงในชั่งใบเดียวกัน ส่วนตัวผู้อีกตัวหนึ่ง ชั่งในชั่งอีกใบหนึ่ง แยกกันต่างหากจากกัน เมื่อเตรียมเครื่องเซ่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงจะไปตามหม่อเสนอมาเพื่อเริ่มทำพิธีต่อไป

หม่อที่จะทำพิธีครั้งนี้เรียกว่า “หม่อเมือง” และมีผู้ช่วยหม่อ 1 คน จะเลือกทำพิธีในห้องเปล่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านที่อยู่ระหว่างกะล่อห้องกับห้องลี พิธีจะเริ่มด้วยการยกครุ มีเครื่องเซ่นสำหรับพิธียกครุ ผู้ช่วยหม่อจะยกไก่ช้องมาบอกยกให้หม่อเสนก่อน จากนั้นหม่อเสนอจะทำพิธีแล้วทำนายบอกกล่าวถึงเจ้าของเสื้อที่เจ็บป่วยไม่สบายอยู่นั้นว่า สุขภาพอาการจะดีขึ้นหรือไม่ถ้าไม่ดีจะให้หม่อเสนทำพิธีช่วยให้ดีขึ้น เมื่อเสร็จพิธีหม่อเสนก็จะกินข้าวก่อน จากนั้นก็จะเริ่มพิธีต่อไป

ในพิธีต่อไปนี้มีหม่อมาร่วมในพิธีเพิ่มมากขึ้น คือ หม่อเป่าปีใหญ่ 1 คน หม่อเป่าปีเล็ก 1 คน หม่อเก็บนับเม็ดข้าวสาร 1 คน และหม่อสะ 1 คน เจ้าบ้านจะเชิญเฉพาะหม่อทุกคนให้กินอาหารพร้อมกันก่อนที่จะทำพิธีอื่นๆต่อไป

พิธีแก้เคราะห์ หม่อจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารจำนวนคู่หรือจำนวนคี่ ซึ่งถือกันว่าถ้านับได้จำนวนคู่ก็จะเป็นคำทำนายที่ดี ถ้าได้จำนวนที่จะเป็นคำทำนายที่ไม่ดี ถ้าได้จำนวนคู่คำตอบที่ได้คือ ดี จะอยู่เย็นเป็นสุข แต่ถ้าได้จำนวนคี่คำตอบที่ได้คือ ไม่ดี ฉะนั้นต้องแก้เคราะห์ให้ดีขึ้นโดยการนำสิ่งต่างๆ เหล่านี้มาทำพิธีแก้เคราะห์ เช่น ผสม เศษเล็บของคนที่มาแก้เคราะห์นั้น แล้วพิธีต่อไป

พิธีต่ออายุ หรือเรียกว่า “ต่อเงาหัว” ให้มีคนที่มีเคราะห์มาทำพิธีต่ออายุหรือต่อเงาหัว เข้ามานั่งในพิธีต้องสวมหมวกที่ตกแต่งด้วยผ้าไหมสีแดงพันรอบหมวกแล้วคล้องทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่งหม่อจะเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารถ้าได้จำนวนคี่ คำตอบที่ได้คือ ไม่ดี ต้องทำพิธีต่ออายุหรือต่อเงาหัว

วิธีการต่ออายุ เรียกว่า “ต่อไม้วา” ตัดไม้ไผ่สดจากต้นยาว 1 วา ให้ผู้ต้องการต่ออายุกางแขนยาว 1 วา แล้ว ตัดไม้ไผ่ตามวานั้น หมอเสนอจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศชายต้องนับจำนวนเม็ด ข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 3 ครั้ง แล้วนำไม้ไผ่ชิ้นนั้นมาให้ผู้ต่ออายุวัดวาอีกครั้ง ถ้าอายุมันขวัญเย็น ปรากฏว่าไม้ไผ่ นั้นจะมีความยาวเพิ่มขึ้นจากเดิมนิดหน่อย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง น่าอัศจรรย์ ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศหญิงต้องนับจำนวน เม็ดข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 4 ครั้ง แล้วนำไม้มาให้ผู้ต่ออายุวัดวาดังเช่น ผู้ชายทำทุกประการ ถ้าอายุมันขวัญ เย็น จะปรากฏว่าไม้ไผ่ชิ้นนั้นวัดได้ยาวขึ้นอีกนิดหนึ่ง ถ้าการนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ไม่ได้จำนวนคู่ติดกันตามความ ต้องการก็จะเพียรพยายามทำให้จนได้ บางคนอาจจะต้องใช้เวลาลดอดทั้งคืนเพื่อให้สำเร็จจนได้

ภาพพิธี เรียกขวัญของชาวไทยทรงดำ ที่มา : <https://culturio.sac.or.th/author/156/all>

ในพิธีต่อไปนี้มีหมอมาร่วมในพิธีเพิ่มมากขึ้น คือ หมอเป่าปี่ใหญ่ 1 คน หมอเป่าปี่เล็ก 1 คน หมอเก็บนับ เม็ดข้าวสาร 1 คน และหมอสะ 1 คน เจ้าบ้านจะเชิญเฉพาะหมอทุกคนให้กินอาหารพร้อมกันก่อนที่จะทำพิธีอื่นๆ ต่อไป

พิธีแก้เคราะห์ หมอจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารจำนวนคู่หรือจำนวนคี่ ซึ่งถือกันว่าถ้านับได้ จำนวนคู่ก็จะเป็นค่านายที่ดี ถ้าได้จำนวนคี่จะเป็นคำทำนายที่ไม่ดี ถ้าได้จำนวนคู่คำตอบที่ได้คือ ดี จะอยู่เย็นเป็นสุข แต่ถ้าได้จำนวนคี่คำตอบที่ได้คือ ไม่ดี ฉะนั้นต้องแก้เคราะห์ให้ดีขึ้นโดยการนำสิ่งต่างๆ เหล่านี้มาทำพิธีแก้เคราะห์ เช่น ผสม เศษเล็บของคนที่มาแก้เคราะห์นั้น แล้วทำพิธีต่อไป

พิธีต่ออายุ หรือเรียกว่า “ต่อเงาหัว” ให้คนที่มิเคราะห์มาทำพิธีต่ออายุหรือต่อเงาหัว เข้ามานั่งในพิธีต้อง สวมหมวกที่ตกแต่งด้วยผ้าไหมสีแดงพันรอบหมวกแล้ววงล้อมทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่งหมอจะเสี่ยงทายนับ จำนวนเม็ดข้าวสารถ้าได้จำนวนคี่ คำตอบที่ได้คือ ไม่ดี ต้องทำพิธีต่ออายุหรือต่อเงาหัว

วิธีการต่ออายุ เรียกว่า “ต่อไม้วา” ตัดไม้ไผ่สดจากต้นยาว 1 วา ให้ผู้ต้องการต่ออายุกางแขนยาว 1 วา แล้ว ตัดไม้ไผ่ตามวานั้น หมอเสนอจะทำพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศชายต้องนับจำนวนเม็ด ข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 3 ครั้ง แล้วนำไม้ไผ่ชิ้นนั้นมาให้ผู้ต่ออายุวัดวาอีกครั้ง ถ้าอายุมันขวัญเย็น ปรากฏว่าไม้ไผ่

นั้นจะมีความยาวเพิ่มขึ้นจากเดิมนิดหน่อย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง น่าอัศจรรย์ ถ้าผู้ต่ออายุเป็นเพศหญิงต้องนับจำนวน เม็ดข้าวสารให้ได้จำนวนคู่ติดต่อกัน 4 ครั้ง แล้วนำไม้มาให้ผู้ต่ออายุวัดวาดงเช่น ผู้ชายทำทุกประการ ถ้าอายุมันขวัญ ยืน จะปรากฏว่าไม้ไผ่นั้นวัดได้ยาวขึ้นอีกนิดหนึ่ง ถ้าการนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ไม่ได้จำนวนคู่ติดกันความต้องการก็ จะต้องเพียรพยายามทำให้จนได้ บางคนอาจจะต้องใช้เวลาลดอดทั้งคืนเพื่อให้สำเร็จจนได้

วิธีการต่อเงาหัว ใช้ผ้าไหมสีแดง 1 ผืน ผ้ารธรรมดาสีขาว 1 ผืน วางซ้อนทับกัน ให้ผ้าสีขาวอยู่ด้านล่าง ผ้าสีแดงอยู่ด้านบน มีผู้หญิงโง่งยืนจับปลายทั้ง 2 ข้างไว้แล้วดึงผ้าให้ตึง จากนั้นให้ผู้ที่มีเคราะห์สุมหมวกที่พันรอบด้วย ไหมสีแดง ที่วงล้อมทับด้วยสายสิญจน์อีกชั้นหนึ่ง เข้าไปนั่งอยู่ใต้ผ้าที่ขึงตึงไว้นั้น จากนั้นหมอเสนาจะใช้ใบพลูจุ่มน้ำมัน งาน หรือใช้น้ำละลายกบังกาแทนก็ได้ทำการประพรมลงบนหมวก 3 ครั้ง หมอเสนาจะท่องมนต์ไปเรื่อย ๆ เพื่อทำการต่อเงาหัวให้แก่ผู้มีเคราะห์นั้น

ขั้นตอนที่ 5 เรียกว่า “ส่งเครื่องปานหย่อง” เป็นพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถามผีเรือน บรรพบุรุษว่าจะพอใจยินดีรับเครื่องเช่นที่ลูกหลานจัดหามาให้หรือไม่

ขั้นตอนที่ 6 เรียกว่า “เสี่ยงตั้งบ๋า” เป็นพิธีเสี่ยงทายนับจำนวนเม็ดข้าวสารว่าจะตั้งบ๋าดินเผาตรงไหนดี

3. ประเพณีการแต่งงาน

ชายหนุ่มหญิงสาวจาวโง่ง ถ้ามีความรักใคร่ชอบพอกันถึงขั้นตกลงจะใช้ชีวิตร่วมกันหรือแต่งงานกัน เพื่อจะทราบข่าวฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปเจรจาหาบามกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ผู้หญิงนั้นรักใคร่ชอบพอกับฝ่ายจริงหรือไม่ เรียกว่า “ไปเจ๊าะ” พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะถามลูกสาวของตัวเองว่ามีความพอใจรักใคร่กับฝ่ายชายจริงหรือไม่ยินดีตกลงใจจะแต่งงานกับฝ่ายชายหรือไม่ หรือยินดีตอบรับการมาหาบามสู่ขอของฝ่ายชายในครั้งนี้นหรือไม่ เป็นต้น

ประมาณ 2-3 วัน ผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะไปเจรจากถามไถ่ดูว่าพ่อแม่ของฝ่ายหญิงตกลงที่จะรับลูกชายเป็นชายใหม่ และลูกสาวตกลงหรือไม่ ถ้าตกลงจะสอบถามเกี่ยวกับค่าเลี้ยงดูและน้ำตุน้ำนอมหรือค่าสินสอดทองหมั้นนั่นเอง ผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะยังไปปรับปากตกลงในทันที จะต้องกลับมาปรึกษา เรียกว่า “ไปป่อง” หรือไปขอ

เมื่อทางฝ่ายชายตกลงเรียบร้อยแล้ว จะหาวันที่เป็นฤกษ์ดีและกำหนดวันแต่ง บอกตกลงตามที่ฝ่ายหญิงเรียกค่าสินสอดทองหมั้น และนัดวันที่เป็นฤกษ์ดีสำหรับการเตรียมงาน เรียกว่า ไปนัดหรือตกลง

เมื่อกำหนดวันเรียบร้อยแล้ว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียมของที่จำเป็นที่จะใช้ในพิธีแต่งงาน และเตรียมของที่จำเป็นที่จะใช้ในพิธีแต่งงาน และเตรียมบอกแขกมาकिनต้อง คำพูดภาษาโง่ง ที่พูดบอกกับแขกว่า “ไปจิมกินจิมมวน นำ แอ” (จิม) ในกรณีฝ่ายหญิงมีลูกสาวคนเดียว หลังจากแต่งงานกันแล้วจำเป็นที่จะต้องให้ฝ่ายชายมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงด้วย จะเรียกว่า “เขยสู่”

การเตรียมการของฝ่ายชาย

1. หาล่ามขันหมาก 1 คน
2. ขันหมาก ผู้น้อยใช้ 2 อัน ถ้าเป็นผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้ 4 อัน
3. กะเหล็บ ผู้น้อยใช้ 2 อัน ถ้าเป็นผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้ 4 อัน

4. กะเหล็บ 1 ใบ จะใส่เหล้า 1 ขวด ห่อหมากพลู 4 ห่อ ห่อปูน 4 ห่อ ห่อยาสูบ 4 ห่อ กะเหล็บทุกใบจะต้องมีสิ่งทีกล่าวมาแล้วบรรจุอยู่

5. จัดหาหญิงสาวจาวโซ่ง ซึ่งเป็นสาวโสดบริสุทธิ์ อายุประมาณ 15-16 ปี แต่งกายนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อฮิมาเป่หรือสะพายกะเหล็บในวันแต่งงาน ถ้าเป็นงานแต่งงานผู้น้อยใช้หญิงสาว 2 คน ถ้าเป็นแต่งงาน ผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้หญิงสาว 4 คน

6. จัดขบวนขันหมาก เตรียมสินสอดทองหมั้นเครื่องประกอบตามที่ตกลงกัน ถ้าฝ่ายหญิงไม่ได้เรียกค่าสินสอดทองฝ่ายชายก็ควรจะเตรียมหาไปให้ครบถ้วนตามประเพณี

7. เตรียมหมัดโต้ที่ใส่ฝักมีดพร้อมสายสายสะพาย และถุงแดงใส่เครื่องเงินได้ (พ่อเจ้าบ่าวสะพายถุงแดง)

8. เพื่อนเจ้าบ่าว แต่งกายด้วยกางเกงขาวยาวสีสุภาพ สวมเสื้อฮิ (เจ้าบ่าวก็แต่งกายเหมือนกัน) ผู้น้อยใช้เพื่อนเจ้าบ่าว 4 คน คือ เจ้าบ่าว 1 คน เพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน และลำน นำไล้ 1 คน แต่งกายด้วยกางเกงขาวยาวสีสุภาพ สวมเสื้อฮิ ส่วนผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้เพื่อนเจ้าบ่าว 8 คน เจ้าบ่าว 1 คน เพื่อนเจ้าบ่าว 6 คน และลำนนำไล้ 1 คน แต่งกายด้วยกางเกงขาวยาวสีสุภาพ เสื้อฮิ

9. ที่นอน 1 ชุด (สำหรับมอบโนพิธิ)

การเตรียมการของฝ่ายหญิง

1. จัดเตรียมที่นอน หมอน มุ้ง ตู้ เตียง ฯลฯ สำหรับการตั้งครอบครวใหม่
2. จัดหาลำนนำไหว้เฮา 1 คน แต่งกายนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อฮิ
3. จัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก
4. (ขมุก) กระหมุกใส่ผ้าฝ่ายขาวและไหม
5. บั้งใส่น้ำ (ทำจากกระบอกไม้ไผ่)
6. น้ำเต้าใส่น้ำ
7. ตั้งรองนั่ง (ตั้งรองนั่ง) กรณีถ้าเป็นหญิงหม้าย ต้องเตรียมฟืม และเขา (อุปกรณ์ทอผ้า) มาด้วย
8. เพื่อนเจ้าสาวแต่งกายนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อฮิ ถ้าเป็นผู้น้อยใช้ 2 คน คือ เจ้าสาว 1 คน กับลำนนำไหว้เฮา 1 คน แต่ถ้าเป็นผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้ 4 คน คือ เจ้าสาว 1 คน เพื่อนเจ้าสาว 2 คน และลำนนำไหว้เฮา 1 คน

วันสุกดิบของงาน

ในกรณีจัดงานแต่งงานที่บ้านของฝ่ายหญิง เรียกเอาหมูในตอนเย็นของวันสุกดิบ ฝ่ายเจ้าบ่าวจะให้ลำนนำหมูไปมอบให้ทางบ้านเจ้าสาว ทางฝ่ายเจ้าสาวเตรียมทำอาหารเลี้ยงแขกที่มาในงานแต่งงาน

ขั้นตอนของพิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานของจาวโซ่ง จะหมายถึงงานเลี้ยงฉลองเพื่อเป็นญาติกันหรือเกี่ยวดองกัน พิธีการจะเริ่มขึ้นตอนเช้า เวลาประมาณ 07.30 น. ล่ามฝ่ายเจ้าบ่าวจะมาทำพิธีส่งที่บ้านเจ้าสาวโดยทำพิธีให้ห้องกะล่อห้อง ซึ่งมีล่ามหรือองค์ล่ามของฝ่ายเจ้าสาวคอยอยู่เพื่อเจรจากับฝ่ายเจ้าบ่าว โดยมีพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงของโนพิธีนั้นด้วย

บุคคลที่ฝ่ายชายส่งมาทำพิธีส่ง ได้แก่

1. องค์ล่ามแต่งกายด้วยกางเกงขาวาวสีสุภาพ สวมเสื้อฮี
2. พ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายประมาณ 7-8 คน
3. หญิงสาวบริสุทธิ์ อายุประมาณ 15-16 ปี นุ่งผ้าชิ้นสวมเสื้อฮี ซึ่งทำหน้าที่เป้กะเหล็บ(สะพายกะเหล็บ) ในกะเหล็บจะบรรจุด้วย เหล้า 1 ขวด ห่อหมากพลู 4 ห่อ ห่อปูน 4 ห่อ ห่อยา 4 ห่อ (หมากต้องใช้ทั้งลูก ไม่ใช่ผ่าซีก)

พิธีส่ง ในสมัยก่อนเหมือนกับพิธีหมั้นหรือแต่งงานนั่นเอง

การแต่งงานของจาวโซ่งสมัยรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อทำพิธีส่งแล้วก็ไม่สามารถเข้าหลับนอนกับเจ้าสาวได้ ฝ่ายชายจะต้องไปเยี่ยมเยียนฝ่ายหญิงเป็นเวลา 3-7 วัน จึงจะเข้านอนกับฝ่ายหญิงได้ เรียกว่า “ไปหยามห่อหมากพลู”

หลังจากทำพิธีส่งเสร็จแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจะแทรกพิธีแบบไทยไว้ด้วย คือ มีการรดน้ำสังข์ญาติผู้ใหญ่พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าบ่าวเมื่อทำพิธีส่งเสร็จแล้วก็จะอยู่ร่วมรดน้ำสังข์ให้กับคู่บ่าวสาวฝ่ายเจ้าบ่าวจะยกขบวนขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาวเมื่อถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว ขบวนขันหมากจะหยุดรออยู่ด้านนอกบ้านก่อน ล่ามกับเพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน นำขันหมาก 2 ชุด จากนั้นจะนำขันหมากไปมอบให้กับผีเรือนก่อน เมื่อเสร็จพิธีล่ามและเพื่อนเจ้าบ่าวลงมารับขบวนขันหมากจะมีการเจรจาให้ผ่านผู้กำประตูเงินประทองขึ้นไปบนบ้านเจ้าสาว เพื่อทำพิธีการต่อไป

จากนั้นนำสิ่งของทุกอย่างพร้อมขบวนขันหมากไปทำพิธีมอบให้กับพ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาว โดยผ่านล่ามของฝ่ายเจ้าสาว เพื่อนำไปทำพิธีมอบสิ่งของให้กับผีเรือนในกะล่อห้องต่อไป ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำเหล้ามาเรียกว่า “เหล้าอุ่นผืน” ที่เรียกว่า “เหล้าฮิต” เป็นผู้น้อยใช้เหล้า 4 ขวด เป็นผู้ท้าวใช้ 8 ขวด นำไปมอบให้ฝ่ายเจ้าสาวไปหนองก้อ (หนองก้อ คือ รินเหล้าลงในถ้วยที่อยู่ในกะล่อห้อง คือให้ผีเรือนดื่มก่อน) นำเหล้านั้นออกมารินให้ฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาวดื่ม เรียกว่า “การเมีย”

ฝ่ายเจ้าบ่าวนับสินสอดทองหมั้นกันต่อหน้าพ่อแม่ ล่าม และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาว เมื่อนับเสร็จเรียบร้อยครบถ้วนตามที่ตกลงกันแล้ว พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวจะนำเงินมาปิดประตู แต่ต้องลงด้วยเลขคู่ ฝ่ายชายมอบสินสอดให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวนำไปเก็บ

“(พ่อ) องค์ปอเอี้ยนอ ซ้อยผู้สุ มาลงเข้าไห้เฮ้า เอาแฝด เจ้าเป็นปอซ้อย อ้ายซ้อยนา”

คำแปล คุณพ่อครับ ข้าพเจ้าลงคุกเข้าไห้เท้าด้วยความเคารพ ต่อไปนี้ท่านเป็นพ่อของข้าพเจ้าแล้ว (ปอ คือ พ่อ หรืออ้ายซ้อย คือ ตัวเจ้าบ่าว)

ไห้แม่ ล่ามนำกล่าววว่า “นุเอี้ยนอ ซ้อยผู้สุ มาลงเข้าไห้เฮ้า เอาแฝด เจ้าเป็นแม่ซ้อย (เอ้มซ้อย) นา”

คำแปล เหมือนกับตอนไหว้พ่อ เพียงเปลี่ยนสรรพนาม จากองค์พ่อเป็น นู๋ (หมายถึงแม่หรือเอ็มช้อยคือตัวเจ้าบ่าว)

พิธีมอบลูกเขย

ลำนนำเจ้าบ่าวทำพิธีมอบให้ผีเรือนในกะลื้อห้องก่อนแล้วออกมามอบเจ้าบ่าวให้กับพ่อแม่เจ้าสาวพร้อมกับเหล้า 2 ขวด ถ้าผู้ตำ (ผู้ท้าว) ใช้เหล้า 4 ขวด เพื่อให้เป็นลูกเป็นเขย ต่อจากนั้นลูกเขยรินเหล้าให้พ่อแม่ เจ้าสาวดื่ม เรียกว่า “เม้ยเหล้า”

ฝ่ายเจ้าสาว ยกสำหรับ มีอาหารคาวหวาน เหล้า 1 ขวด มาให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวและรินเหล้าให้ดื่ม

พิธีมอบลูกสะใภ้

ฝ่ายเจ้าสาวนำเจ้าสาวมาทำพิธีมอบลูกสะใภ้ให้กับฝ่ายเจ้าบ่าว ซึ่งจะทำเหมือนพิธีมอบลูกเขย

พิธีสู่ขวัญญาติผู้ใหญ่ และเพื่อนที่มาส่งเจ้าสาว

ทางบ้านฝ่ายเจ้าบ่าว ได้จัดเตรียมเครื่องเซ่นพิธีสู่ขวัญไว้ เครื่องเซ่นประกอบด้วย ไก่ 3 ตัว (แบ่งเป็นไก่ช้องทั้ง 3 ตัว) ที่เหลือนำไปต้มยำ ถ้วยหมากพลู เหล้า ข้าวสุก จัดใส่พานไม้หรือถาดก็ได้จัดไว้ จำนวน 3 ที่ ดังนี้

พานเครื่องเซ่นชุดที่ 1

สำหรับทำพิธี สู่สูง สู่ตา หมายถึง บุคคลที่มีศักดิ์เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า ที่เดินทางมาส่งลูกหลาน

พานเครื่องเซ่นชุดที่ 2

สำหรับทำพิธีสู่ตำ สู่ชวาน หมายถึง ผู้สูงอายุ มีศักดิ์ (ฐานะ) เป็นญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวที่เดินทางมาส่งลูกหลาน

พานเครื่องเซ่นชุดที่ 3

สำหรับทำพิธีสู่หญิง สู่สาว หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้หญิง ซึ่งเป็นแม่ เป็นอา เป็นญาติผู้หญิง จะมีหมอสู่ขวัญมาทำพิธีให้ เสร็จแล้วก็นำเครื่องเซ่นนั้นมาจัดเลี้ยงกันเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีสู่ขวัญบ่าวสาว บ้านเจ้าบ่าวจะเตรียมเครื่องเซ่นไว้ ได้แก่ หัวหมูสุก หมากพลู ขนม ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย เผือกต้ม มันต้ม ข้าวสุก ผลไม้ และเหล้า 2 ขวด ในขวดเหล้าแต่ละขวดมีหมวเหล้าด้วย

หมายเหตุ หมวเหล้า หมายถึง หลอดดูดเหล้าทำจากไม้ นำเครื่องเซ่นมาจัดใส่พานไม้ ใช้ทางตอง 3 ยอดรองพานไม้ และนำเครื่องเซ่นเรียงใส่ในพานไม้ ขวดเหล้าทั้ง 2 ขวด ตั้งไว้ด้านหน้าพานไม้

หมอสู่ขวัญเริ่มพิธี

เจ้าภาพมอบพานเครื่องเซ่น (พานขวัญ) ให้แก่หมอสู่ขวัญทั้งหมด หมอสู่ขวัญจะพูดบอกกล่าวถึงการวางตัวของบ่าวสาวในการอยู่ร่วมกันต้องทำใจให้หนักแน่น มีการถนอมน้ำใจกัน นกนิตเบาหนอยให้อภัยซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

พิธีทางก่งก้งหยัน (พิธีปูพื้นนอน) ก่ง หรือ หยัน หมายถึง มั่งคั่งดำที่ชาวโซ่งทำไว้สำหรับพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะ ในการปูพื้นนอนนั้นจะให้ผู้ที่มิสถานภาพการครองเรือนที่ดี มีความอยู่คู่กันมานาน เป็นผู้ปูพื้นนอนให้ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิตสมรส

ภาพ ประเพณีการแต่งงาน พิธีแห่ขันหมาก ของชาวบ้านไทยทรงดำ ต.บ้านวังอิทก อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ขนมสำหรับใช้ ในการแห่ขันหมาก ของเจ้าบ่าว ในพิธีแต่งงานของชาวไทยทรงดำ ต.บ้านวังอิทก อ.บางระกำ

ภาพพิธีแต่งงาน ของชาวไทยทรงดำ ตำบลบ้านวังอิทก อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
โดยมีเจ้าบ่าว เจ้าสาว ขอขมา และขอพร พ่อแม่ เจ้าบ่าวเจ้าสาว และ ไหว้ บรรพบุรุษ โดยมีหมอ เสน ทำพิธี

เจ้าบ่าวเจ้าสาว จะสวมชุด ฮี (ชุดแต่งกายประจำของชาวไทยทรงดำ โดยผู้หญิงจะสวมชุดสำหรับในพิธีแต่งงาน)

ในอดีต ก่อนผู้หญิงชาวไทยทรงดำแต่งงานจะต้องทอผ้าเตรียมไว้สำหรับสามีและลูกในอนาคต เพื่อเตรียมความพร้อมออกเรือนในวันแต่งงาน ผู้ชายต้องสวมเสื้อฮี สวมหมวกหงอบหรือหมวกขานา และสะพายกระเป๋าสีแดงที่ใส่มีดไว้ แสดงให้เห็นว่าพร้อมออกไปทำงาน มีความครวญเป็นของตัวเอง ส่วนผู้หญิงก็จะใส่เสื้อฮีที่มีลวดลายน้อย

ลวดลายรูปแบบของงานแต่งงานจะแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ (ชนัญวงศ์วิภาค, 2540) ส่วนการสวมใส่ชุดที่มีลวดลายมากไว้ด้านนอกของชาวไทยทรงดำจะสวมในงาน อวมงคล เช่น งานศพ (ที่มา : ญัญญัก ย์ คมพจน์ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

4. ประเพณีการทำศพ

พิธีแต่งงาน และวางโลงศพในบ้าน

เมื่อคนในครอบครัวได้เสียชีวิตลงไม่ว่าจะเสียชีวิตที่บ้านหรือไปเสียชีวิตที่นอกบ้าน บรรดาญาติพี่น้องก็จะช่วยกันอาบน้ำศพให้ และจัดแจงแต่งตัวสวมเสื้อผ้าใหม่ให้ศพ เป็นเสื้อฮีประจำตัวของผู้ตาย จาวโซ่งทุกคนจะมีเสื้อฮีประจำตัวคนละ 1 ตัว เพื่อสวมใส่ไปในงานพิธีต่างๆ จะนำผ้าไหมวางซ้อนทับผ้าขาว ยาวประมาณ 2 วาซอก แล้วนำศพมาวางบนผ้าไหมอีกทีหนึ่ง จากนั้นใช้สายสิญจน์ผูกหัวนิ้วเท้าติดกันและนิ้วมือติดกันในมือมีดอกไม้ธูปเทียน พับผ้าทั้ง 2 ซีน จากปลายเท้าไปถึงคอ ลูกๆ จะนำผ้าแพรสีแดงมาปกหน้า 1 ซีน แล้วนำผ้าด้านหนึ่งมาปกคลุมหน้าอีกทีหนึ่ง ใช้ไม้ไผ่เหลาปลายแหลมมาเย็บหรือกลัดผ้าด้านข้างให้ติดกันทั้ง 1 ซ้าง เรียกว่า “วิธีหลอย” แล้วหามศพหรือเรียกว่า “ซอน”

ญาติๆ จะช่วยกันทำ “จอง” คือ แคร่ที่ทำด้วยไม้ไผ่สำหรับวางโลงศพแล้วปูที่นอนที่ทับลงบนจองอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นช่วยกันหามโลงศพมาวางบนที่นอนที่ซึ่งอยู่บนจอง แล้วยกจองที่มีโลงศพตั้งอยู่ข้างบนมาวางไว้ในบ้าน โดยวางตามยาวของชื่อบ้าน นำเสื้อฮีของผู้หญิงที่กลับเอาด้านในออกข้างนอก มาวางพาดทับบนโลงศพอีกครั้งหนึ่ง เสื้อฮีต้องเป็นเสื้อฮีของผู้หญิงเท่านั้น

การวางโลงศพตามชื่อบ้าน ถ้าเป็นศพผู้ชาย (สามี) ให้วางใต้ชื่อบ้านด้านในที่ติดกับห้องกะล่อห้อง (เรือนผี) แต่ถ้าเป็นผู้หญิง (ภรรยา) ให้วางใต้ชื่อบ้านถัดออกมา จากนั้นญาติๆ จะช่วยกันตัดไม้ไผ่มาทำ “ขอส่วน” คือ ท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร ผูกแขวนไว้เหนือโลงด้านศีรษะแล้วนำสิ่งของที่มอบให้แก่ผู้ตายมาพาด หรือแขวนไว้บน “ขอส่วน” นั้น เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาวพับห่อ ใส่สวิงที่ขาดผืนเล็กๆ ที่เรียกว่า “ไข่กาดำ” ยังมีไข่โกดืบ 1 ฟอง และข้าว 1 ปั้น เป็นข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าก็ได้ จะวางอาหารไว้ 1 สำหรับ โกดืบที่ทำแล้ว 1 ตัว ใส่อยู่ในชะลอม วางลงบนพานอีกทีหนึ่ง เรียกว่า “พานงายย้อ” ขณะตั้งศพอยู่ในบ้าน จะต้องก่อกองไฟไว้ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันตก และด้านทิศตะวันออก กองไฟทั้ง 2 กอง กองไฟนี้เรียกว่า “แสงไฟเรือน” สมัยก่อนจะตั้งศพไว้แค่ 1 คืน โดยมีหมอบอกทาง เรียกว่า “เขย” เป็นผู้ทำพิธีเผา

การแต่งกาย

ลูกหลานของผู้ตายที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย ต้องสวมเสื้อสีขาวเรียกว่า “เสื้อตัก” มีผ้าขาวโพกหัว ส่วนลูกสาวที่แต่งงานออกเรือนไปแล้ว ถือว่าแต่งไปเข้าผีเรือนทางบ้านสามีแล้ว ไม่ต้องสวมเสื้อตัก แต่ถ้าเป็นลูกชายต้องใส่ทุกคน เรียกว่า “กำตัก” ส่วนลูกเขย ลูกสะใภ้ หลานเขย หลานสะใภ้ ให้สวมเสื้อฮีที่กลับเอาด้านในออกข้างนอก

อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีชอนขวัญ

1. สวิง 2 อัน
2. คนทำพิธีชอนขวัญ 2 คน ต้องแต่งชุดดำ และมีผ้าสีดำคาดศีรษะ
3. เสื้อผ้าของญาติพี่น้องที่นับถือผีเดียวกัน คนละตัวใส่ในสวิงทั้ง 2 อัน
4. ห่อข้าวและห่อเกลือ

พิธีชอนขวัญ

พิธีชอนขวัญเป็นพิธีที่กระทำขึ้นเพื่อเรียกขวัญของญาติผู้ตายให้กลับคืนมาไม่ให้ไปอยู่กับผู้ตาย พิธีเริ่มขึ้นโดยบุคคลที่ทำพิธีชอนขวัญทั้ง 2 คน จะถือสวิงเดินนำหน้าตามด้วยญาติที่นับถือผีเดียวกันเดิมตามหลังทั้งหมดจะเดินวนรอบโรงศพจากทางซ้ายไปทางขวา รวม 3 รอบ พอครบ 3 รอบ จะมีผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยดึงแขนผู้ที่เดินในพิธีออกมา และช่วยเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวตามเดิม

หน้าเวียะเฮดเฮว (พิธีการปลงศพ)

พิธีกรรมเกี่ยวกับคนตายเรียกว่า “เฮดเฮว” ไทยโซ่งเชื่อว่าคนตายจะกลับไปยังถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษ และไปเฝ้าถนที่เมืองฟ้า โดยมีเขยยกเป็นผู้บอกทางให้ไป ถ้ามีคนตายลงในหมู่บ้านไทยโซ่งหมู่บ้านทุกคนจะไว้ทุกข์ให้เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” จะไม่มีการเพาะปลูกใดๆ ไม่มีการทำงานมงคลใดๆ ถ้าหากทำในหมู่บ้านนั้น ถือว่าทำงานแข่งกับงานคนตาย ถือว่าทั้งหมู่บ้านนั้นอยู่ในช่วงเศร้าโศก จนกว่าจะทำงานเฮดเฮวเสร็จ จึงจะทำงานเพาะปลูกและจัดงานมงคลได้ เฉพาะบ้านที่มีคนตาย สมัยก่อนจะไม่เพาะปลูก ทำงานมงคล เป็นเวลา 1 ปี เพราะอยู่ในระหว่างไว้ทุกข์ ปัจจุบันยังคงใช้การไว้ทุกข์นี้อยู่ ยกเว้นการเพาะปลูก การทำพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย มีขั้นตอนดังนี้

มือใจขาด

- สอดกิง พอคนสิ้นลมหายใจ ให้คว้าถ้วยก้อ ญาติจะยกศพ (ขอน) ให้ลุกจากที่นอนขึ้นนั่ง เพื่ออาบน้ำ ทางแป้ง พรหมน้ำหอม เอาเหรียญบาทใส่ปากและผูกคอเสื้อฮีที่ละ 2 เหรียญ แล้วสวมเสื้อแต่งตัว ศพผู้ชายจะใส่เสื้อไต้ นุ่งกล้วยฮีสวมเสื้อฮีทับใช้ผ้าขาวม้าวางพาดบนอกหรือวางพาดตามตัว ศพผู้หญิงใส่เสื้อก้อมนุ่งผ้าถุงลายแตงโมแล้วสวมเสื้อฮีทับ ใช้ผ้าเปียวคล้องคอหรือวางพาดอก

- หลายขอน เอาเสื้อปูทับพุกปูผ้าไหมดิบ (ผู้น้อย) ไหมแดง (ผู้ตัว) ให้ยาวสองทบเศษของความสูงผู้ตาย วางศพลงบนผ้าไหมที่ปูไว้ กะให้วางศพลงแล้วทาบผ้าไหมทางเท้าขึ้นมาถึงคอศพ ถ้าเป็นศพผู้ชายใช้ผ้าไหมแดง ศพผู้หญิงใช้ผ้าชั้นราววางปิดหน้าศพก่อนจะเอาผ้าไหม (หลอย) ทบกลับมาปิดหน้าศพจนถึงคอ เมื่อหลอยเสร็จจึงใช้ไม้แหลมขัดริมผ้าหลอยเสียข้างละ 3-4 ที่เพื่อกันผ้าหลอยหลุด

- มะกอนมือ จะเย็บมะกอนมือใส่มือให้ศพทั้งสองข้าง เพื่อนำไปเล่นลูกช่วงบนสวรรค์

- มอนกอนกิง จะเย็บมะกอนใส่ไว้ในโรงศพไปฝากญาติที่เมื่อสวรรค์ ถ้าผู้ตายมีอายุจนได้ห่อแก้วจะเย็บให้ 9 ลูก ถ้ายังไม่ได้ห่อแก้วจะเย็บให้ 5 ลูก (ผู้ที่จะได้ห่อแก้วต้องมีอายุ 70 ปี ขึ้นไป)

- เทียนกิง ใช้ไหมดิบสีขาวยาวเท่าความสูงของศพ ขุดเทียน วางเทียนกิงเทียบข้างศพไว้

- จอง (แท่นรองรับศพ) ใช้ไม้ไผ่สดยาวกว่าความสูงของศพ 2 ลำเจาะลำไม้ไผ่ทำเป็นขาตั้ง 4 ขา ตรงกลางระหว่างไม้ไผ่ 2 ลำนี้มีคานขวาง 4-5 คาน ถักเปลือกไม้ไผ่ลงบนคานเพื่อรองรับศพได้ แต่ปัจจุบันใช้โครงศพแทน บางที่จึงไม่ต้องทำจองแล้ว

- เอียนแซ ยาว 4 ศอก ฝ่าไม้ไผ่สัดทำเป็นตอกตะแคงสานขัดตาลยาวเท่าจอง (แท่นรองรับศพ) สามจุ่มลงมาให้หลังเอียนแวนตัวศพ เวลาใช้ให้เอาเอียนแซวางครอบตัวศพ ขอบเอียนแซจะตั้งอยู่บนจอง เอาไม้ไผ่สัดชิ้นเล็กๆ 2 ท่อน สอดตามยาวของเอียนแซข้างบนเป็นคาน แล้วคัดปลายคานนี้ให้งอนขึ้นเป็น 4 ปลาย เอามะกอนแวนที่ปลายงอนนี้ปลายละลูก เมื่อครอบครวตัวศพแล้วจึงเอาเสื่อฮิปกเอียนแซ ปัจจุบันใช้โครงศพแทนเอียนแซ จึงใช้เสื่อฮิปกเอียนแซ

- เสื่อปกโลง เมื่อเอาเอียนแซครอบศพ (ยกศพลงโลง) แล้ว ให้เอาเสื่อฮิปผู้หญิงที่มีหลองรวีทับโลงสามผืน กลับเสื่อฮิปเอาข้างในออก พลิกเอาด้านหน้าที่มีหลองขึ้นข้างบน เสื่อฮิป 3 ผืนนี้เวลาวางบนโลงจะกลับซ้ายเสื่อกัน โดยผืนกลางจะกลับกับผืนริมสองข้าง

- ชั่วด้วน ใช้ไม้ไผ่สัดลายนุ่มๆ ยาว 3 ศอก ผูกแขวนติดข้อ (ข้อสามมี ติดห้องห่อ ข้อภรรยาติดห้องเปง) ผูกใส่ข้อตรงที่เอาโลงศพวางไว้ เอาสวิง ห่อไข่ 1 ลูก ข้าวสุก 1 ปั้น ขี้เถ้า 1 ห่อ ห่อรวมกันในสวิง เอาห่อสวิงนี้แขวนไว้ที่หัวไม้ขัดด้วน ด้านทางเท้ามี ผ้าฝ้าย ผ้าไหม พาดใส่ชั่วด้วนให้ผู้ตาย ถ้าผ้าฝ้าย ผ้าไหม ที่ทำเหลืออง แดง ให้ผู้ตายข้างนอกหมดสามารถนำเอาผ้าฝ้าย ผ้าไหม ที่ชั่วด้วนมาทำเพิ่มเติมได้ และถ้าผ้าฝ้าย ผ้าไหม ที่ทำเหลืออง แดง เหลือก็สามารถนำไปไว้ใช้ที่ชั่วด้วนได้ จะปลดชั่วด้วนได้เมื่อปลงศพลงจากบ้าน โดยเอาห่อสวิง ได้วางบนโลงศพไปด้วย

- จาวอวน (ธงนำทาง) ใช้ผ้าสีดำตัดเป็นธงสามเหลี่ยม เอาด้านแหลมตรงกลางไว้เพื่อผูกติดกับเสาธง ใช้ผ้าไหมแดงเย็บของทั้งสามด้าน ทางด้านตรงข้ามกับเหลี่ยมที่จะผูกติดกับเสาธง เย็บติดทางผ้า 3 สี (แดง ดำ เหลือง) ให้เอาอยู่ตรงกลาง แล้วนำธงมาผูกติดกับหลักเสาธง เอาจาวอวนมาวางไว้บนโลงศพ

- ปานนาย (ปานอาหาร) มีไก่ตัวเชื่องๆ ย่าง 1 ตัว (ตัวผู้ตัวเมียก็ได้) จะใช้ไก่ตัวเดียวนี้จนกระทั่งเอาเหลือองแดงไปป่าช้า ปานอาหารนี้มี ข้าว กับข้าว ขนม ผลไม้ น้ำกินใส่ไว้ที่ปานอาหาร (ทั้งเด็กและผู้มีอายุมากทำเหมือนกัน) เปลี่ยนข้าว กับข้าว ทุกเช้าค่ำ ส่วนไก่ใช้ตัวเดิมแต่อย่างเสียใหม่ทุกมื้อ เอาตองหนู (ใบตองที่ฉีกออกมาจากก้านแล้ว) รอบใส่ภาชนะที่วางไก่ วางไว้ทางปลายเท้าของศพ ถ้าเขยก็ยังไม่มาให้ลูกหลานบอกให้กินข้าวเหมือนป้าตง เวลาเลิกบอกกินข้าวแล้วให้เอาผ้ามันชนปิดปานอาหารนี้เสีย

- เสื่อตัก (เสื่อไว้ทุกข์) ใช้ผ้าดิบ ตัดออกมาเป็นผืน พับทบกันเย็บข้างให้เหลือเอาไว้แขนสอด ตัดเจาะตรงกลางออกมาเป็นคอ

- ผ้าปกหัว ใช้ผ้าดิบฉีกออกมาเป็นผืนผ้าสี่เหลี่ยม (มนชน)

- กะเป๊ะข้าวกะ (ภาชนะใส่ข้าวเปลือก) มีภาชนะใส่ข้าวเปลือกและภาชนะใส่น้ำ วางไว้ทางหัวของศพที่พื้นกระดาน เวลายกโครงศพลงเอียนให้ใช้ข้าวเปลือกและน้ำในภาชนะนี้หว่านและราดตามศพลงไป เพื่อเป็นการตัดข้าวตัดน้ำจากบ้านหลังนี้

- ส่วนถือ (ประเพณี) ถ้าผู้เสียชีวิตลงเป็นพ่อบ้าน (ปอเฮือน) แม่บ้านยังมีชีวิตอยู่ ให้แม่บ้านแก้ผมไว้ทุกข์ เอาไหมสีขาวผูกผมที่ปล่อยปิ่นเกล้า แล้วลูกผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานก็ให้ทำเช่นเดียวกันนี้ แม่บ้านตัดแขนเสื้อเสีย 1 คืบ เลาะชายผ้าพุ่งออก ไว้ทุกข์ให้ได้ 1 ปี วันที่จะครบรอบ 1 ปี จะต้องให้ผู้มีอายุมาก (อายุมันขวัญยืน) มากผมให้แม่บ้านแล้วรดน้ำมนต์สะสางให้คลายทุกข์โศกพร้อมต่อตีนผ้าพุ่งให้ใหม่

อนึ่งวันที่จะนำศพพ่อบ้านลงจากบ้านไปเผา ให้แม่บ้านเขียนใบหย่าร้างใส่ลงไปในโลงศพนั้น ก่อนยกโลงศพลงจากบ้าน

ถ้าแม่บ้านยังมีชีวิตอยู่มีลูกเต้าที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านตายลงที่บ้านหลังนั้นเมื่อเฮดแฮแล้ว จะเอาผีขึ้นเฮือนโดยทำพิธีการไม่ได้ ให้บอกขึ้นเฮือนตรงกับวันปาดตงแทน เมื่อบอกแล้วก็ถือว่าได้เผาผีขึ้นเฮือนแล้วเช่นกัน

วันนี้ให้ลงมือทำเจียงแฮ ผู้ชายทำเจียงไม้ ผู้หญิงทำเจียงเหลียง แดง เขาห้ามไม่ให้ทำไว้ก่อนจะสิ้นลมหายใจ เขาให้ลงมือทำเมื่อเสียชีวิตแล้ว

มือแสงไฟเฮือน (วันเอาศพค้างคืนที่บ้าน)

ให้ไปหาเขยักมาทำพิธีการทางปลงศพ โดยใช้ หมาก พลุ ห่อขี้เถ้า ไปหาเขยักให้มาทำพิธีปลงศพ วันนี้ส่วนมากเฮดแฮ ให้จุดไฟไว้ทางหัวนอน เจียงแฮมีหลายอย่าง ดังนี้ ปอจ่าย (ผู้ชาย) เฮือน (เรือน) เขาจะปลุกบ้านให้ 1 หลัง มีเครื่องประกอบบ้านดังนี้

- เส่า มี 6 เส่ายาว 2 คอกคืบ มีเส่าไม้แก่น 1 ต้น เวลาปลุกเอาไว้เป็นเส่าหลังบ้าน หันหน้าบ้านไปทางทิศตะวันตก ทางเส่าหลวง

- พะ (พื้นบ้าน) ปูยาวตามตัวเฮือน ทั้งตัวเฮือนและนอกชาน

- ฝา ใช้ไม้ไผ่สดจักเป็นตอกตะแคง สานขัดตาน มีฝาดตามยาวล้อมข้างตัวบ้าน มีฝาลังบ้านกับฝาท้องชานเฮือน มีหน้าบ้าน (นอกชาน) ไม่มีฝายอยู่ 1 ห้อง มี เส ตง ชื่อ จั่ว บันลม ครอบ กวางตุ๊บ เจาะหน้าต่าง 3 ที่ ตรงสองข้างของบ้านหลังใหญ่กับฝาดตรงหน้าบ้าน

- ชั้นใด (บันได) มี 4 ชั้น พาดขึ้นทางซ้ายของเฮือน ตรงช่องหน้าต่างของเฮือนหลังใหญ่

- ฮั่ว (รั้ว) ยาว 2 คอกทำเป็น 6 แผง ด้านอื่นที่ไม่ใช้ด้านที่มีบันไดขึ้น 4 แผง ตรงที่มีบันไดขึ้นนั้น 2 แผง เพราะต้องเปิดตรงที่มีชั้นบันไดขึ้น การทำรั้วนี้ถ้าเป็นศพผู้มีอายุมากจนได้หอแก้วจะขุดรั้วไหวตั้ง ผู้ที่ยังไม่ได้หอแก้ว ไหว้ตาปาดถ้าเขามาเห็นรั้วเขาจะรู้

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยทรงดำ

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำ มีเอกลักษณ์ที่เน้นสีดำหรือสีกรม ซึ่งการแต่งกายของชาวไทยทรงดำ มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน

เครื่องแต่งกายชาย ผู้ชายจะสวมเสื้อผ้าทอมือที่ทำจากผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม มีลวดลายพื้นเมืองแบบดั้งเดิม ใส่กางเกง (เรียกว่า ช่งก้อม) มักจะมีสายคาดเอว (หรือฝักเอว) และอาจมีกระเป๋าคาดเอวที่ตกแต่งด้วยลวดลายสวยงาม

รูปภาพ แต่งกายผู้ชายของชาวไทยทรงดำ

เครื่องแต่งกายหญิง ผู้หญิง สวมเสื้อผ้าทอมือที่มีสีสันสวยงาม เป็นกระโปรงชิ้นยาวที่ทำจากผ้าทอแบบดั้งเดิม มีการใช้ผ้าคลุมหรือผ้าพันคอที่มีลวดลายเฉพาะของชาวไทยทรงดำ บางครั้งมีการประดับเครื่องประดับที่ทำจากเงิน หรือวัสดุพื้นบ้าน สีสันลวดลาย เน้นสีดำ สีแดง และสีขาวเป็นหลัก ซึ่งมีความหมายและความเชื่อในชุมชน ลวดลายนิยมเป็นลายเรขาคณิต หรือลายที่สื่อถึงธรรมชาติและศาสนา วัสดุที่ใช้ ใช้ผ้าทอมือจากฝ้ายหรือไหมที่ชาวบ้านทอเอง เครื่องประดับมักทำจากเงินหรือวัสดุธรรมชาติ เช่น หินหรือไม้

ชุดแต่งกายชาวไทยทรงดำ ของชุมชนบ้านวังอิทก ต.วังอิทก อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

รูปภาพ เสื้อ สี ของชาวไทยทรงดำ

